

Kartonsan
2013/1

paylaşım

Bu gidişle “Doğanın en büyük hatası insandır” diyen filozofu haklı çıkaracağız! Tüketiyor, tüketiyor, tüketiyoruz ve tüketirken tükeneceğimizi akıl edemiyoruz. Dergi hazırlanırken bir günlük gazetede başlık: “Küre ısındıkça kutuplar yeşeriyor.” Ani mevsimsel değişiklikler, türü yok olan bitkiler, hayvanlar, biyolojik çeşitliliği azalan denizler. . . Ağaçların, balıkların, dağların, denizlerin dernekleri, sendikaları yok ki dertlerini anlatsınlar.

Mencius (MÖ.4.yy) “Eğer tarladaki düzeni bozmazsan ihtiyacından çok ürün elde edersin, eğer attığın ağın gözleri küçük olmazsa daha fazla balığın olur.” Mencius doğa gerçeğini MÖ.4. yy’da görüyor biz bugün görmüyoruz.

Marmara’da bulunan 160 çeşit balık türünden geriye 10 tane kaldı. Haykırıyor doğa; beni de kendini de yok etme! Bu sese kulak verenler var; Yeryüzü Derneği bunlardan biri. Dernek, doğal denge içinde alternatif bir yaşam felsefesi oluşturmaya çalışıyor.

Doğada insanın ihtiyacı olan her şey var. Anadolu toprakları endemik bitkilerle dolu. Trakya dışında yabani orkidenin bin bir çeşidi yetişiyor. Onlar da insanın aşırı hırsı ve açgözlülüğünden yakasını kurtaramıyor ne yazık ki. Çünkü orkide kökleri (yumruları) salep ve dondurma yapımında kullanılıyor, genç sürgünlere dikkat edilmeden! 190’ı aşkın çeşitten bugüne 60 çeşit ya var ya yok. Kalanları kitaplara kaydediyorlar, bizden sonrakiler görsün, kökünü nasıl kurtuttuk anlasınlar diye herhalde. Gelecek nesiller; tabii dünyayı yok etmezsek, dünyaya gelebilirlerse, arkamızdan fena konuşacaklar!

Doğa insanın her ihtiyacını karşılıyor dedik, unutulmaya yüz tutmuşken küllerinden parlayan keçe bunlardan. Hammadde yün, kök boya, bolca su ve insan emeği. Keçe yapımında suyun önemi büyük. Suyun her yerde her şeyde önemi büyük. Dericilik! Su olmadan olur mu? Hatıralar sandığında küflenmeye bırakılmış Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası boşuna sulak arazide kurulmamış.

Elvan Arpacık

Fabrikanın bulunduğu Servi Burnu’nun iki, üç kilometre aşağısında bugün yoğun trafiğin aktığı caddenin kıyısında da Ahmet Mithat Efendi’nin yalısı bulunuyor. Patenti ailesinde midir bilmiyorum; arazisinde çıkan Sırmakeş Suyunu çatanalarla İstanbul’a dağıtan, basın-edebiyat dünyamızın ilginç portresi Ahmet Mithat Efendi.

Doğayı bırakalım kendi haline, çok çekti elimizden; dinlensin, kendine gelsin, kavramlar dünyasına girelim, girebilirsek. . . Doğadaki biyolojik çeşitlilikten bile çoktur sanattaki kavramsal-düşünsel çeşitlilik. Sanatçı Gül Ilgaz, çıktığı kavramsal yolculukların sırlarını, gizlerini, açmazlarını, sevinçlerini bizlerle, seçtiği malzemeler aracılığıyla paylaşıyor. Bu yolculuklarda karşılaştıklarını bizler tam olarak bilemeyebiliriz, hissedebiliriz hatta kendisi de sadece hissediyor olabilir. Çağdaş sanatı anlamak için de çağdaş sanatı anlama kılavuzu gerekli adeta. Sanat eskisi gibi seyirlik değil. Mona Lisa’ya bakıp hayranlıkla iç geçirmiyoruz artık.

Şiir, peki şiir neresinde bu dünyanın? O, bir tek o, bizim en büyük özgürlüğümüz. Tek bir sözcüğün sahip olabileceği sonsuz anlamana kaynağı. Başka sözcüklerle vuruşması, barışması. Kimi zaman yumuşak bir yumruk olur sırtımıza vurur yutkunalım diye. Kimi zaman bağrımıza bastığımız taşın dile gelişi. Kimi zaman aspirin niyetine ağır kesici. Kimi zaman da, zamanı zemini kaybettirir, yolu, izi, kendimizi aratır yeniden.

Refik Durbaş, günümüz şairlerinden “Geçti mi Geçen Günler” diyen bir usta.

Sappho ise zamanın ve şiirin sonsuz derinliğine demir atmış bir tanrıça.

Laf bana düşmez artık onlar kendilerini anlatırlar.

2	Pehlivan Yapılı Bir Yazar: Ahmet Mithat Efendi	Yaşamak Sevinci ve Hüznün Bir aradılığı: Gül Ilgaz	8
12	Yeryüzü Derneği	Beykoz Kundura Fabrikası Geçmişe Yapılan Bir Yürüyüşün Yıkık Hatırası	16
22	Kalbin Arzuhalcisi Durbaş	Tire'de Bir Keçe Ustası Arif Cön	26
32	2600 Yıl Öncesinden Bir Ses: Sappho	Türkiye Toprağında Yetişen Orkideler	38

Dergi Adı: Paylaşım Kartonsan A.Ş. Yaşam Kültürü Dergisi

İmtiyaz Sahibi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. Adına: Haluk İber

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü & Yayın Yönetmeni: Atiye Poyrazoğlu

Yönetim Yeri ve Adresi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Prof. Bülent Tarcan Sk. Pak İş Merkezi No:5 K:3 Gayrettepe-İstanbul Tel: (0212) 273 20 00 Faks: (0212) 273 21 70 www.kartonsan.com.tr

Elma Basım: Halkalı Cd. 164 B4 Blok Sefaköy-BüyükkçekmeceTel: (0212) 697 70 70-697 30 30e-mail: elmabasim@elmabasim.com

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Paylaşım Dergisi Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından ücretsiz yayınlanır. Yazı, resim, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz kullanılamaz.

Baskı Tarihi: Nisan 2013

PEHLİVAN YAPILI BİR YAZAR: AHMET MİTHAT EFENDİ

Yazı: Necati Güngör

"185 santim uzunluğunda bir boy... Bu uzun boya mütenasip genişlikte omuzlar. Bu geniş omuzlarla mütenasip şişkinlikte pazular. Ve bu şişkin pazularla mütenasip irilikte eller ve uzun, kalın parmaklar. Kocaman bir göbek ve o göbeği taşıyamıyormuş gibi öne eğilmiş bir bel... Beyaz telleri siyah tellerinden bol, gür bir sakal ve uçları aşağıya sarkmış dolgun bıyıklar tarafından yarı örtülmüş mevzun dudaklar. Dişler çürüktür. Ve ufak, siyah gözlerin parlak ışığı ile aydınlanan bu yüze sevimli bir tevazu mânâsı veren ufacık burnunun gısayı muhatisi (bedenin iç boşluklarını örten ince deri, ng.) bol bol enfiye çekmekten köseleşmiştir." Üstadın oğlu Doktor Kâmil Yazgıç, babası Ahmet Mithat Efendi'yi işte bu sözlerle anlatıyor.

İlk yazılarını Ahmet Mithat'ın yayımladığı Tercüman-ı Hakikat'te yayımlayan Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim gibi yazarlar da çizdikleri portrelerde Kâmil Yazgıç'ı doğrularlar. Keza Hakkı Tarık Us da üstadı şu sözlerle betimler: "Türk milletinin Hace-i Evveli o zaman daha otuz iki yaşında. Boylu boslu, iri kemikli, geniş omuzlu dinç bir genç. Yanak kemikleri azıcık çıkık, buğday renkli toparlak bir yüz; çok büyütülmüş bir siyah sakal ve bıyık, biraz kalınca dudaklı, orta büyüklükte bir ağız, düzgün bir çeneyi gölgeliyor. Siyah, zeki, keskin bakışlı gözler, çatık kaşlar..."

Çocukluğu Mısır Çarşısı'nda, gençlik yılları Mithat Paşa'nın maiyetinde, yetişkinlik ve olgunluk dönemi de Türk basın, edebiyat ve kültür hayatı içinde geçen Ahmet Mithat, tam anlamıyla bir roman kahramanıdır. Gerçekten maceralı, aşklarla dolu yaşamı, bir roman kahramanı kadar renkli ve ilgi çekicidir. Bir devrin ve bir kuşağın öğretmenidir, yazılarıyla topluma okuma, kültür ve bilgi edinme tutkusu aşılar. Matbaacıdır, gazetecidir, muharrirdir, çevirmendir, tiyatrocudur... Dahası, su satıcısıdır!

Ahmet Mithat'ın anne ve babası iki yoksul Kafkas muhaciridir. Çocuklarının doğumu, karı kocanın İstanbul'a yerleşmesinden sonraya rastlar. Yıl, 1844. (Osmanlı tahtında Padişah Abdülmecit oturmaktadır.) Annesi elde bekâr çamaşırı diker, babası da bunları cami avlularında satar, öyle geçinirler. Gelgelelim küçük Ahmet mahallenin en haylaz çocuğudur; ele avuca sığmaz... Haylazlığı nedeniyle aile büyüklerinden sürekli dayak yer. Yediği dayanın acısını da mahalle arkadaşlarından çıkarır. Babası, mahallenin şikâyetlerinden o kadar yılar ki, en sonunda götürüp o haylazı, Mısır Çarşısı'nda bir aktar dükkânına çirak verir. Boğaz tokluğuna hem dükkânda,

hem de aktar ustasının evindeki ağır işlerde çalışır; mesela evin odunlarını kırar... Üstelik her gün de dayak yer ustasından! İşe gitmek zorunda kalsın diye de, babası evde yiyeceği ekmeği kesmiştir. Sabah erkenden Boğazkesen'den Mısır Çarşısı'na kadar yürür, akşamları da yine aynı yoldan yaya olarak döner. O dönemde Mısır Çarşısı aktarları hem doktor, hem de eczacı görevi görmektedir. Bir derdi, sağlık sorunu olanlar gidip aktara anlatır şikâyetini; o da ilacını hazırlayıp verir. Küçük Ahmet, bir süre sonra bitkilerin adlarını, ne işe yaradıklarını, fiyatını, kullanıldığı yerleri öğrenir; ustası namazda bulunduğu zamanlarda ilaçları o hazırlayıp satar. Kimileyin ustası insafa gelip birkaç kuruş bahşişle ödüllendirir onu. Bu ödüller onu iyice aktarlığa bağlar ve "ihtisas kesbeder." O kadar ki, "tunç havanda misk amberden, safrandan, karanfil-den ve sairden" yaptığı özel kuvvet macunları bütün İstanbul'da "rağbet ve şöret" kazanır! "Saraylardan, vezir konaklarından paşaların kâhyaları ayağıma kadar gelirler, efendileri için macun alırlardı. Bu sayede onlardan da bol bol bahşiş kazanırdım." Gel zaman git zaman, bir gün kalfa olup peş-tamal kuşanır Ahmet. Peştamal kuşanınca yüz

Ahmet Mithat Efendi'nin Beykoz'daki yalısının bugünkü hali

kuruş da aylığa kavuşur. O arada yaşlı bir dükkân komşusundan kendisine okuma yazma öğretmesini rica eder. Hacı İbrahim Efendi adındaki bu kişi, ona geceleri evinde ders vermeye başlar. Altı ay süren bir çabanın sonunda okuryazar biri olur.

Kazandığı paranın bir bölümünü kitaplara, gazetelere yatırır. Onunla da yetinmez: "Nihayet günün birinde, bu emelime daha kavuştum ve Galatalı bir Frenk'ten -dükkânını sabah akşam süpürmek mukabilinde- Fransızca dersleri almaya başladım."

Okuryazarlığı ilerletince, ustasının ve babasının ona karşı davranışları da değişir. Akşam sabah dayak yemekten kurtulur.

"O tarihte büyük Mithat Paşa Bulgaristan umumi valisi idi. Büyük kardeşim Hafız Ali Ağa da, Mithat Paşa'nın muhafız bölümünde jandarma idi." Aktar Kalfası Ahmet'in Vidin'e gönderdiği mektuplar jandarma ağabeyinin çevresinde o kadar ilgi uyandırır ki, para göndererek kardeşini -yetiştirmek üzere- yanına alır. "Ben artık o

sırada tam yirmi yaşındaydım.”

Aktar Ahmet Kalfa, hayata atıldığı Mısır Çarşısı'ndaki dükkânı bırakıp ağabeyinin yanına, Rumeli'ye yollanır. “Rumeli'ye varışımdan birkaç gün sonra (...) mektup kaleminde fahriyen çiraklık etmeye başladım. (...) Nitekim günün birinde, yazdığım müsveddeler büyük Mithat Paşa'nın gözüne çarpmış, onun teveccühüne de mahzar olmuştu.”

Genç adamın kaleme aldığı mektupları gören Mithat Paşa, “Allah Allah” demiş, “Bu çocuk kâtip değil, adeta muharrir! Bir münasip zamanda şu çocuğu bir kere göreyim.” Birkaç gün sonra Mithat Paşa'nın huzuruna girmek üzere kapısında beklerken, aslında ona hazırlanmış olan istikbalin kapısında durduğunu anlamakta güçlük çekmez. Paşa, karşısında duran genç adamın kendi çabasıyla okuma yazma öğrenmiş olduğunu işitince, ona karşı beslediği sempati ve şefkat duygusu çoğalır. “Aferin, aferin!” sözleriyle takdirini dile getirir. “Şimdi seni yüz elli kuruş aylıkla, Vilayet Tahrirat Kalemine asaleten tayin ediyorum.”

Genç Ahmet o anki duygularını daha sonra şöyle kaleme alacaktır: “O efendi adamın pederane

bir şefkatle söylediği bu sözleri dinlerken duyduğum heyecanı tariften acizcim! (...) Ve o gün işimin başında çalışırken, ömrümün en büyük saadetlerinden birini tadarak, çeşitli mihnet ve meşakkatle geçen mazimin bütün yorgunluklarını unuttum.” Sözlerini şöyle sürdürüyor Ahmet Mithat Efendi: “O sıralarda henüz pek cüzi mahlumata sahip olduğum halde, kendimi allame sanıyordum !...”

Mithat Paşa, himayesine aldığı gençle ilgilenmeyi sürdürür; onu Farsça ve Arapça öğrenmesi için medreseye gönderir. Ayrıca Fransızca dersleri aldirtir. O zamana kadar kendini allame sanan genç adam, Paşa'nın maiyetinde bulunduğu süre içinde, ne kadar az şey bildiğinin de farkına varır. Bilgisizliğini giderme tutkusuyla kitaplara sarılır. Fransızcası ilerledikçe, bu kez bu dilde yazılmış kitapları devirmeye başlar. Genç adamın enerjisi tükenmek nedir bilmez; tutkuyula okuduğu kitaplar, öğrendiği diller, memuriyet hayatı, hiçbir şey onu doğal güdülerinden koparamaz. Akşam olunca Macar çizmelerini çeker, kalın bastonunu koluna takar, soluğu, sefahat âlemlerinin yaşandığı mahallelerde alır. Öylesine kapılır ki bu gece âlemlerine, gün gelir

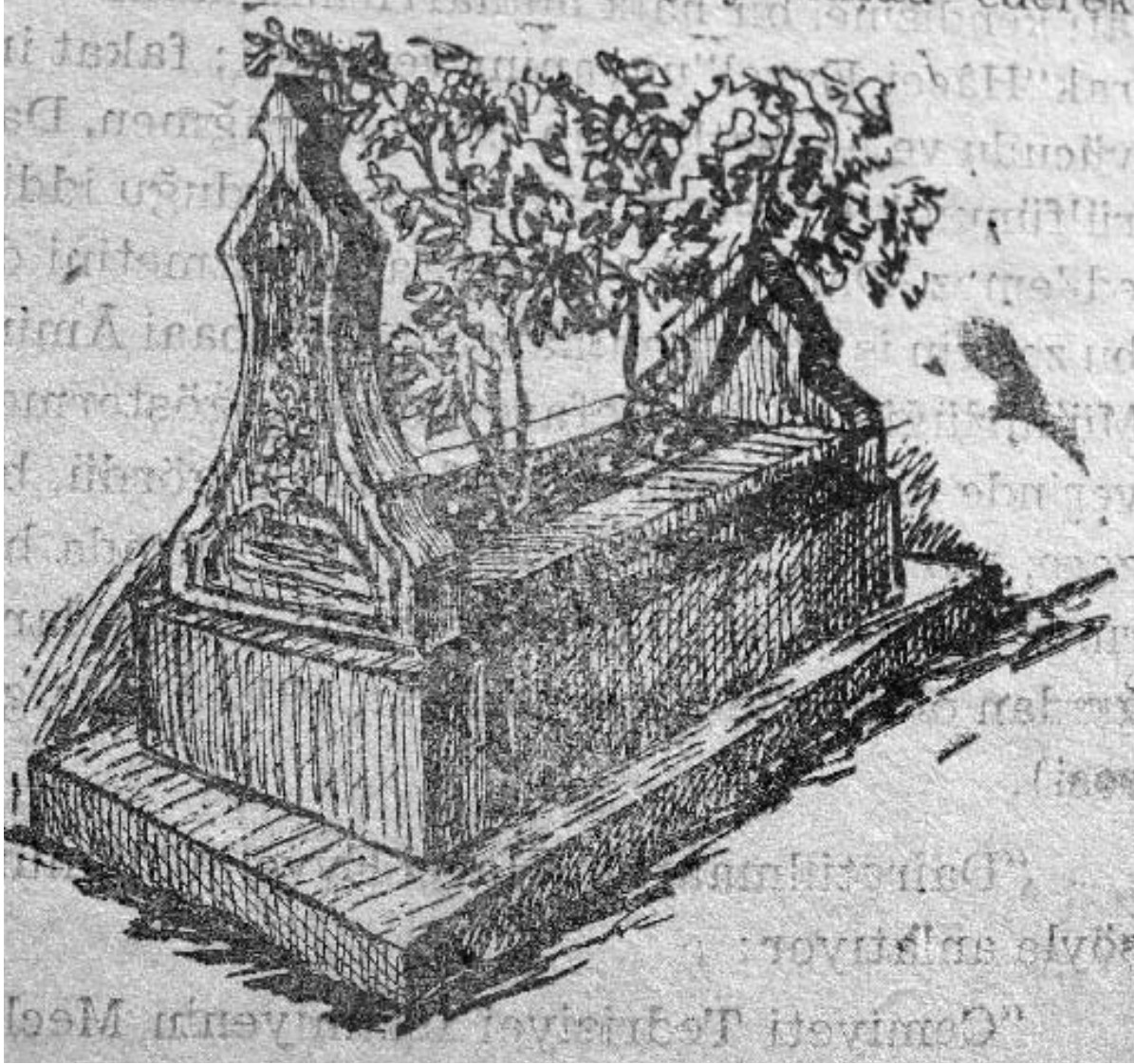
hayatındaki her şey geri plana itilir. Tam bu sırada abisiyle birlikte Sofya'da görevlendirilirler. Genç Ahmet bu kez de Sofya'nın eğlence âlemlerinde bulur kendini. Ağabeyi onun bu içkili eğlence düşkünlüğüne karşı çıkar. Aralarında bu nedenle tartışmalar olur. Ağabeyinin çabaları boşa çıkınca anne babası devreye girer: Yoldan çıkmış evlatları ıslah olur umuduyla onu Servet adında bir kızla evlendirirler. “Hayatın hakiki ve temiz lezzetini, bu izdivaçtan sonra tattığımı ve tanıdığımı söyleyebilirim.” Ancak üstadımız evlendirilmesine ve mutlu olmasına karşın bir türlü “ıslah-ı nefis” olmaz! “Yirmi iki yaşına kadar hayvanî zevkler peşinde ve –teşbihte hata olmazsa– bağlanmamış bir hayvan hürriyetiyle koşmuş bir insanın birdenbire o derecesine değişmesine imkân var mı?” Servet Hanım, babasının anılarını kaleme alacak olan Doktor Kâmil Yazgıç'ın annesidir.

Kadın beş çocuk dünyaya getirecek ve ellisinde çökecek; Ahmet Mithat Efendi'nin yeni bir eş almasına izin verecektir.

“Valide ve peder nasihate başladı. Dostlar, hatta düşmanlar nasihate başladı. Refika nasihate başladı. Fakat bütün bunları dinleyen kim? Ben, en müessir nasihati, bir türlü uslanmayan deli gönlümden alıyordum. O, bana mütemadiyen: – Aldırma... İnsan dünyaya bir defa gelir. Yirmi iki yaşına bir defa basar. Ne kadar güler, ne kadar yaşar, ne kadar oynar, ne kadar içer, ne kadar seversen o kadar kârdır... diyor, melek maskesi giymiş şeytan gibi beni uçuruma itiyordu.” Yaşlılık döneminde de bu kanısı değişmeyecektir Ahmet Mithat'ın: Kızını, oğluna isteyen bir adamı, “oğlum içki içmez” sözünden ötürü geri çevirecek; “Rakı içmeyene kız mı verilir?” diyecektir. Nitekim kendisiyle birlikte içen damadı Muallim Naci'yi de pek sevecektir...

Yine de bir gün, bu aşırı eğlence düşkünlüğünden, Şakir Bey adında birinin (sonradan Şakir Paşa) nasihatleri kurtarır onu. Yeniden yazılar yazmaya başlar. Kendisine yeniden görev verilir. Maiyetinde bulunduğu Mithat Paşa ile Bağdat'a yollanır.

Kâmil Yazgıç'ın, babasının ağzından kaleme aldığı anılarla, edebiyat tarihçilerinin üstadın yaşamöyküsüne ilişkin yazdıkları birbiriyle örtüşmüyor. Kâmil Yazgıç'ın anlattığına göre, Mithat Paşa Bağdat Valiliğine atanır. Paşa, maiyetindeki memurlarla birlikte kalkıp Bağdat'a yollanır. Ahmet'in ağabeyi Bağdat yolunda hastalanarak

Reşat Ekrem Koçu Ansiklopedisi'nden Ahmet Mithat Efendi'nin mezarının karakalem çizimi

ölür. (Ahmet Hamdi Tanpınar ise ağabeyinden söz ederken "Basra mutasarrıfı" diyor.) Kâmil Yazgıç, geleceğini şüpheli gören Mithat Paşa'nın, babasını yeniden Bağdat'a götürmediğini, "Sen burada kal" dediğini yazıyor. (Tanpınar, 1871'de Mithat Paşa'nın ısrarına rağmen istifa edip İstanbul'a döndüğünü ileri sürüyor.) Yolda hastalanan ağabeyini yitiren Ahmet üzüntülere boğulur! Onun çok üzüldüğünü gören Mithat Paşa, avutmak ve sevindirmek için bir armağan verir. Armağan, Paşa'nın adıdır: "Ben, o günden itibaren Ahmet Mithat oldum. (...) Diyebilirim ki, serseri karakterimin ilk müspet, büyük ve esaslı tebeddülünü, mukaddes saydığım bu hediye, bu ismi kirletmemek endişesine borçluyum."

Ahmet Mithat adının onurunu korumak kaygı-

sıyla tutum ve davranışlarını denetleyedursun, dönemin kuruntulu Padişahı II. Abdülhamit, yıldız makarnasından söz eden kimselere nasıl kuşkuyla bakıyorsa, adı "Mithat" olanlara karşı da öylesine kuşkucudur. "Filanca kişi yeni doğan çocuğuna Mithat adını verdi" biçimindeki bir jurnal, o kimsenin ocağının söndürülmesi için yeterliydi o dönemde. Abdülhamit'in saltanatı boyunca Mithat adlı hiç kimseye paşalık rütbesi verilmediği bilinir. Bu ad, Saray için adeta uğursuz bir simgedir... Kâmil Yazgıç, yıllar sonra Padişah'la arasını düzelterip istediği zaman çat kapı huzura çıkabilen, üstelik hazineye otuz lira aylık bağlanan babasının vezirlik beklentisinin gerçekleşmeyişi de Mithat adından ileri geldiğini anılarında vurguluyor: "... Bu ismi daima, tehlikeli bir bayrak gibi taşımış ve Saray

tarafından damgalı bir insan sayılmıştır."

(Tanpınar'sa, Ahmet Mithat'ın, sonradan Mithat Paşa'ya "kıyasıya" ihanet ettiğini belirtir.)

Mithat Paşa ile Ahmet Mithat, Bağdat'tan İstanbul'a birlikte döner ama Paşa, onu yeniden Bağdat'a sürüklemek istemez. Çünkü kendi geleceğinden emin değildir. Adaşını, İstanbul'da kalmaya ikna eder: "Beni tehlikeli sayan Padişah'ın, bana yakın bulunanlar hakkında vereceği hüküm de iyi olmayacaktır," der. İşte bu sözlerden sonradır ki Ahmet Mithat, kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini anlar ve yarım yüzyıl sürecek "matbuat" serüvenine girer.

"Ahmet Mithat'ın matbuat hayatına atılmaya davrandığı sıralarda İstanbul'da yalnız üç matbaa mevcuttu. (...) O, büyük sermaye isteyen bu işi on parasız başarmaya kalkışıyor. On parasız... O sıralarda şiddetli ihtiyaç yüzünden zevcesinin esvaplarını bile satmak mecburiyetini duymuş olan Ahmet Mithat, ömrünün en parasız günlerini yaşamaktaydı. (...) İlk iş olarak bir litograf taşı buluyor, bir silindir yaptırıyor, bu silindirin üzerine bir çuha sarıyor ve birbirlerine muvazi iki demir üzerinde hareket eden bu çuha kaplı silindire o litograf taşı baskı makinesi olarak kullanıyor. Bir kasa da hurufat tedarik edince, derhal işe başlıyor. Kendisi yazıyor, teyzem yazıları diziyor, Annem, kocası tarafından basılan formları katlıyor. Halam da katlanan formları tutkallama işini görüyor ve aile matbaası gece gündüz hummalı bir faaliyet göstermeye başlıyor."

Meslek yaşamında girişimci ve ataktır Ahmet Mithat, yeniliklere açıktır. Fırsatları değerlendirme konusunda da üstüne yoktur. Hele zaptiye nezaretince peşine takılan hafiyeyi gazetesine "polis muhabiri" olarak kazandırması, üstadın zekâsı hakkında fikir vermeye yeter de artar... "Mithat, dedim. Peşinde hiçbir iş görmeden, hiçbir işe yaramadan dolaşan bir adam var. Halbuki bu adamın elinde bulunan imkânlardan istifade etmek, senin için kaçırılmayacak bir fırsattır... Bunları düşündüğüm sırada bir lokantada bulunuyordum."

Garsonla haber gönderir, dışarıdaki hafiyeyi masasına çağırır. Adam gelir, kızara bozara karşısında oturur. Yemek ısmarlamak ister, yemez. Ahmet Mithat önerisini masaya koyar: Sen yine beni izlemeyi sürdür, raporlarını yaz. Bu arada, zaptiye nezaretinde işittiğin sirkat, cinayet, cerh gibi vukuatı sıcağı sıcağına bana bildir. Bu haberleri senden aldığımı hiç kimse, hiçbir zaman

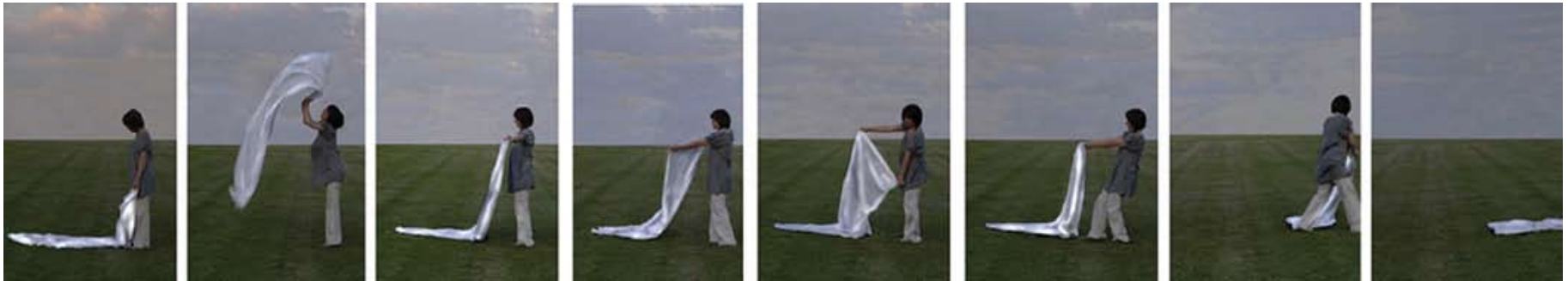

YAŞAMAK SEVİNCİ VE HÜZÜNÜN BİR ARADALIĞI: GÜL ILGAZ

Yazı: Şebnem Günaydın

Ortaköy'de bir sanatçının atölyesindeyim. Sanatçının adı Gül Ilgaz, çağdaş sanat ya da diğer deyimle güncel sanat yapan, üreten bir sanatçı Gül. Mimar Sinan Resim Bölümü çıkışlı, akabinde Sanat Tasarım Topluluğu ile altı sene kavramsal sanat okumaları ve çalışmaları yapmış. Halen daha tam da anlayamadığımız, yabancı hissettiğimiz bu sanatın güncel halinin ikinci kuşak temsilcilerinden. Ondan önce Altan Gürman, Gülsün Karamustafa, Cengiz Çekil, Füsun Onur, Hale Tenger, Serhat Kiraz gibi sanatçılardan oluşan öncü bir kuşak var, çağdaş sanat üreten, bu formu bu coğrafyaya anlatmak isteyen.

2003 senesinde 50. Venedik Sanat Bienali'nde bir yapıtıyla Türkiye'yi temsil eden sanatçı Bulgaristan, Slovenya, Makedonya, Çin, İngiltere, Belçika, Kanada ve Almanya gibi çeşitli ülkelerde karma sergilere de katılmış. 2009 yılında da ilk kişisel sergisini Milli Reasürans Sanat Galerisi'nde açmış. Onu Daire Sanat Galerisi'nde açtığı sergi izlemiş. Aynı zamanda sosyal bir aktivist gibi de çalışan sanatçı, uluslararası sanatçı residency programı düzenleyerek Bursa'nın Gölyazı Köyü'nde kamusal bir proje de gerçekleştirmiş.

Sanatın daha çok kavramsal sorgulanmasına yoğunlaştığı dönemi için “Ama ben yoktum, sanki dahil değildim o işlerde ya da sadece zihnimde var olan belki de” diyor. Zaman içinde sanatın da, tıpkı yaşam gibi salt kavramlardan daha çok, kavramlarla birlikte, kişinin kendi biricik yolculuğundan edindiği izlenimler, duygular da olduğuna kanaat getirmiş ve kendi cümlesini kurmak üzere işler üretmeye başlamış.

Şimdilerde eylül ayında Daire Sanat Galerisi’nde açılacak olan üçüncü kişisel sergisine hazırlanıyor.

Bir sanatçı olarak fikrini, duygusunu yani ondan taşanı fotoğraf, video ve yerleştirmeye biçimlendiriyor, görsel olarak tercüme ediyor.

Çok yoğun halde kavramsal sanat okumaları yaptığı dönemde, yani sanatı daha çok bir kavram olarak ele alıp üzerine okur ve düşünürken ürettiği işlerinde görselliğin en aza indirgenmiş olduğunu gözlemliyoruz. Sanatın daha çok kavramsal sorgulanmasına yoğunlaştığı dönemi için “Ama ben yoktum, sanki dahil değildim o işlerde ya da sadece zihnimde var olan belki de” diyor. Zaman içinde sanatın da, tıpkı yaşam gibi salt kavramlardan daha çok, kavramlarla birlikte, kişinin kendi biricik yolculuğundan edindiği izlenimler, duygular da olduğuna kanaat getirmiş ve kendi cümlesini kurmak üzere işler üretmeye başlamış. Kendi duygu durumlarından, kendi yaşanmışlıklarından yola çıkarak ürettiği işlerinde

kişisel bilinçaltı vasıtası ile ortak bilinçaltının kazısını yapıyor. İşlerinde çok katmanlılık, otobiyografik öğeler, kimlik, beden ve zaman zaman da sanat tarihine göndermeler göze çarpıyor.

Foto-enstalasyonlarında seçtiği öğeler izleyene her bir nesnenin anlamını sorguluyor. Kendi toplumunda yaşadığı Doğu ile Batı, geleneksel ile modern gibi arada kalmışlıklardan doğan çelişkileri, dengede kalabilme çabasının gerginliklerini sanatına malzeme ediyor.

Sanatçının bir kadın olarak varlığı da, kadınlığın hemen hemen tüm halleriyle yapıtlarında kendini hissettiriyor. Sanatçının kronolojisinde önceleri öteki olmaya dair bir tepki olarak beliren bu durum, daha sonraki işlerinde karşımıza barışıklık olarak çıkıyor.

Gül Ilgaz'ın atölyesindeki çeşitli işlere şöyle bir bakıyorum;

Sirtını bize dönmüş olduğu halde kaçmaya çabalayan ve aslında –ne ya-

zık ki- yalnızca kendi içinde dönüp durmakta olan bir kadını (sanatçının kendisi) görüyorum. Sonrasında müjdelenen bir doğum; tasvirde, tüm çıplaklığıyla görülen çocuktaki güven duygusu.

Anne kız arasındaki gerilimli ilişkinin sorgulandığı çarşaf çekiştirme fotoğrafında sanatçı, muhtemelen bir genç kızı temsil ederek karşımıza çıkıyor. Hemen sonrasında genç bir kadın kimliğinde ama bu kez karşısında onu dengeleyecek kimse yok. Atmosferde kimsesizliğin hüznü...

Bir kenara çöp gibi atılmış kirli bir bez, geçmişi temsil ediyor olabilir mi?

Sanat tarihinde özellikle Antik Yunan heykellerini sarıp sarmalayan kumaşlar da, güncel yorum ve sorgulamalar eşliğinde Gül Ilgaz'ın sanat malzemesi. Loş ve serin bir deniz hissi veren, barok hayaller gibi uçuşan kumaş kıvrımlarından her biri neredeyse bir portre görünümünde.

Üzerlerindeki yaşanmışlık izleriyle yıkık dökük viraneler...

Göğün ve denizin alt üst olduğu bir mekânda zıt yönlerde doğru hızlı ve kararlı uzaklaşan iki gemi ve sanatçının kara bir bulutun üstüne bir yakarı gibi yazdığı: "Geç git artık şimdi"... Hayatın üstünde kendini daima gösteren gökyüzü parçaları, ufuk çizgisinin artık eğildiği dünya. Yendiği canavarları elinin altına itmiş savaş tanrıçası Pallas Athena olarak beliren sanatçının kendi portresi, belki de hepimizin portresi... Yaşamak sevincinin ve yaşamak hüznünün bir aradalığı... Yaşamın şiirselliği ile dolu, içtenlik soluyan işleriyle Gül Ilgaz, yaşamak rüyasını anlatan görsel bir şiir yazıyor adeta.

Y E R Y Ü Z Ü D E R N E Ğ İ

YERYÜZÜ DERNEĞİ

YERYÜZÜ DERNEĞİ

Yazı ve Fotoğraf: Pakize İşcan

Kendi sonunu kendi getiren-hem de bu denli hızlı-başka canlı var mı yeryüzünde? Sadece kendine kötülük yapsa neyse, diğer bütün canlıların ve dünyanın ekolojik dengesini bu kadar geriye dönüşsüz noktalara getirmesine ne demeli? Bu gezegenin en zararlı canlıları biziz ne yazık ki? Diğer canlılar, ihtiyacı kadarını kullanıyor ve doğal döngüyü zorlamıyor, bozmuyor. Bu hızlı bozulma, özellikle sanayi devrimiyle, iktisadi kalkınma amacıyla, doğaya, dünyaya, herkese, her şeye hükmetmek için çılgın bir hırsla savaşlar çıkaran ve bir türlü gözü doymayan bir avuç azınlığın delilikleriyle başladı. Gün geçmiyor ki küresel iklim krizine ilişkin felaket haberleri duymayalım, neredeyse her akşam televizyonda nükleer ya da hidroelektrik santral karşıtı eylemler görüyoruz. Peki, dünyanın her köşesinden yükselen bu isyan sesleri neyi haykırıyor? Şüphesiz ki bu kadar insan, yakıp yıkma peşinde değil. Tek dertleri içinde yaşadıkları, beslenme ihtiyacını karşıladıkları, sularını içtikleri doğanın yok edilmesine seyirci kalmamak, yaşamı savunmak. Yani “sürdürülebilir bir yaşam”!

Daha düne kadar-yani bizim kuşağın büyük çoğunluğu-çocukluğunu köylerde, kırsal alanda, bahçeli evlerde geçirdi. Doğayla iç içe büyüdük; ağaçları tanıyorduk, bitkileri, meyveleri bahçemizde yetiştiriyorduk. Tohum ekmeyi, sabırla onun filizlenmesini, sulamasını, büyümesini bekliyorduk, çevremizdeki bütün canlılara karşı duyarlılığımız, sevgimiz ve merhametimiz vardı. O zamanlar toprağa bu kadar hor davranılmıyordu, beş kuruş daha fazla kazanacağım diye çiftçiler gübreyi dayamıyorlardı ve tohumlar bu kadar bozulmamıştı. Organik besin, GDO’lu yiyecek diye kavramlar türetilmemişti.

Ne zaman ki kırsaldan (doğadan) kentlere göçmeye başladık, kentin beton yığınları apartman dairelerine tıktık, sıkıştık işte o zaman doğadan koptuk. Toprakta giderek uzaklaştık; bir ağaç türünü bir başka ağaç türünden ayırt edemeyen çocuklarımız oldu. Yediğimiz meyveler, sebzeler, süt ürünleri giderek kimyasal maddelerle dolmaya başladı ama biz aldığımız çünkü gündemimizi medya belirliyor, manipüle ediyordu; biz sadece pasif varlıklar olarak yuvarlanıp gidiyorduk. Kolayımıza geliyordu...

Standartların tam oturmadığı, denetimsiz bir ortamda kimyasallar da aldı başını gitti kaçınılmaz olarak. Biz yine tınmadık. Besleniyoruz sanırken zehirleniyorduk! Kanseri vakaları neden bu kadar çıg gibi artıyor onu da anlamadık. Bedenleri kadar ruhları da bozulup antidepressanları çerez gibi kullananlar hızla artarken topraktan kopmamız ile sağlığımızın bozulması arasındaki bağlantıyı göremedik.

Ama görenler vardı. Çevre duyarlılığına sahip, sadece kendini değil, kendinden sonraki nesline de daha yaşanabilir, sürdürülebilir bir dünya bırakma sorumluluğunu taşıyan ve bunun için-akıntıya kürek çekmek gibi algılansa da-mücadele eden insanlar var ve ben burada onlardan söz etmek istiyorum.

Ekolojik yaşamı desteklemek ve çevre sorunları ile mücadele etmek için bir grup insan, 2009 yılında Yeryüzü Derneği’ni kurmuşlar. İklim değişikliği, çevre politikaları, ekolojik yaşam ve yenilenebilir enerji konularında farkındalık yaratma ve kapasite geliştirme faaliyetleri yürütmek için yola çıkmışlar ve o günden beri de faaliyetlerinin tabana yayılması amaçlı projeler geliştirmekteymiş. Miş diyorum çünkü onları tanımam daha yeni.

“Sürdürülebilir yaşam” felsefesi içinde kendi kendine yeten, kullan-at, tüket, durmaksızın tüket israfından kaçınan, doğanın dengesine zarar vermenin insan yaşamına ne büyük sorunlar çıkaracağı bilgisi var.

“İnsanların hepsinin aynı fikirde olduğu konuları bulmak çok zordur. Her renk, her kültür, her iklim, insanları farklı farklı düşüncelere iter, bambaşka yaşantılar yaşarlar. Ama öyle bir mevzu var ki; farklı düşünceler ayrıntılarda kalır: çevre sorunu. Temel bakış açısı ortaktır; çevre hepimizin ve onu korumalıyız.

Geçtiğimiz yaz, Yeryüzü Derneği'nin yaz etkinliklerindeki yaratıcı yazarlık atölyesine gönüllü olarak katılmış ve onları daha yakından tanıma fırsatı bulmuştum. Bu oluşumun kurucu üyelerinden Aytaç Tolga Timur ile ortaya çıkış öykülerini konuştuk, ondan dinleyelim:

“İnsanların hepsinin aynı fikirde olduğu konuları bulmak çok zordur. Her renk, her kültür, her iklim insanları farklı farklı düşüncelere iter, bambaşka yaşantılar yaşarlar. Ama öyle bir mevzu var ki; farklı düşünceler ayrıntılarda kalır: çevre sorunu. Temel bakış açısı ortaktır; çevre hepimizin ve onu korumalıyız.

Sorun ortak ama bu soruna yaklaşım şekilleri çeşitlidir. Bir arkadaş grubu olarak Yeryüzü Derneği'ni kurarken, temel yaklaşımımızı belirlemiştik; pozitif ve çözüm odaklı. İlk köy kahvelerinde, çiftçileri organik tarıma inandırmaya çalıştık. Anlattık, elimizdeki bilgileri paylaştık, dünya örneklerini verdik. Tabii ki hiç birini yargılamadık, yemedik. Her zaman ekonomik koşulların zorluğunun ve baskısının farkında davrandık ve geçindirmeleri gereken bir aileleri olduğunu unutmadık.

Topluluğumuz geliştikçe projelerimizin ölçeği de büyüyordu. Kent bahçeleri projesi ilk büyüme ivmesiyle geldi. İstanbul'un yedi bucağında 600 tane kent bahçesi kurduk. Bize başvuranlara ekim/dikim eğitimi verdik, ihtiyaç duydukları fideleri, yerel tohumları dağıttık. Hasat öncesi karşılaştıkları zorlukları çözdük. Yardımcı olur düşüncesiyle ilk yayınımızı yaptık: 'Sulama rehberi'.

Yeni katılan üyelerimizin bilgi ve becerileriyle kompost üzerine yoğunlaştık. Kent bahçecilerinin aynı zamanda birer kompost hazırlamalarını arzuladık ve ikinci yayınımız çıktı: 'Kompost nasıl yapılır?'

Yazının girişinde vurguladığım gibi, pozitif ve çözüm odaklı olma anlayışımızı koruyarak daha pek çok proje yaptık. Kimisini sadece dernek çatısında, kimisini başka topluluklarla beraber.”

Aytaç Tolga Timur bu yılki planları ve hedeflerinden de söz etti:

“Bu yaz, ortaokul öğrencileri için yaz ekoloji kampı organize ediyoruz. Kampın koordinatörü 20 yıllık deneyimli öğretmen Füsun Özcan. Kampın tamamı Yeryüzü Ekoköyü'nde. Bahçesinde tavukları, keçileri ve ördekleri dolaşan, envai çeşit meyve ağaçlarının gölgesinde, domatesin biberin dalından koparılıp sofraya geldiği, bildiğimiz köy. Bu ekoköye gelen gençler kümes hayvanlarını besleyecek ve yeni bir yaşam deneyimi kazanacaklar. Çapa yapmayı öğrenecekler. Bitkileri, çiçekleri, ağaçları tanıyıp, onların bakımı hakkında fikir edinecekler. Fırında ekmek yapıp, keçi sütünden yoğurt mayalayıp, gerçek gıdanın ne olduğunu ve önemini kavrayacaklar. Eko mimari örneği küçük bir yapı yapacaklar. Ekoköydeki doğal malzeme ile yapılmış evlerde kalacaklar.

Bunların tamamı dersliklerde değil, yaparak-ederek-yaşayarak gerçekleşecek. Bu arada bol bol oyun oynayıp, spor yapacaklar. Akşamları yattıkları yeri bilmeyecek kadar yorgun uyuyacaklar ama dağ havası sayesinde zinde ve erkenden uyanacaklar.

2000 / 2001 / 2002 ve 2003 doğumluları yaz ekoloji kampına bekliyoruz.”

“Sürdürülebilir yaşam” felsefesi içinde kendi kendine yeten, kullan-at, tüket, durmaksızın tüket israfından kaçınan, doğanın dengesine zarar vermenin insan yaşamına ne büyük sorunlar çıkaracağı bilgisi var. İnsanı ve bugünkü yaşadığımız dünyayı anlamanın yolu doğa okur-yazarlığından geçiyor. Dünya nüfusunun akıl almaz rakamlarla arttığı, buna karşın dünya kaynaklarının zaten kıt olduğu üstelik bugüne kadar kötüye kullanma politikaları nedeniyle insanların açlık-susuzluk gibi felaketlerle karşı karşıya olduğu biliniyor. İşte bu noktada topyekun hareket etmek gerekmesine rağmen ancak

bir avuç insan kendi hayatlarını yeniden organize etme, alternatif hayatlar kurmak mümkün anlayışından yola çıkarak, benzer kaygıları ve çözümleri düşünen insanlarla bu gidişatı ters yüz etme mücadelesi vermektedir. Yeryüzü Derneği de “Kent Bahçeleri” projesiyle kentlerde yeşil alanlar, kendi gıdanı kendin üret, bu konuda sorumluluk duy, bilinçlen, bilgilen anlayışını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

Ayrıca her ayın 2. Pazar gününde Maltepe Organik Pazarı’nda “Takas Şenliği” nde “kullan-at” yerine, bugün senin ihtiyacın olmayan şey başka birinin ihtiyacıdır, anlayışıyla işinize yaramayan, bir köşede beklettiğiniz kullanılabilir durumdaki eşyalarınızı-parayı aradan kaldırarak-takas anlayışıyla değerlendiriyorsunuz. Bu paylaşım sevgisini yaşamak için vermek istediklerinizi-giysiden kitaplara, kendi yaptığınız turşu, zeytin, şarap ne varsa-Takas Şenliği gönüllülerine teslim ediyorsunuz, onlar da size verdiklerinize karşılık-sembolik anlamda-kupon veriyorlar; sizin de ihtiyaç hissettiklerinizi alabilmeniz için. Tezgâhlar düzenleniyor, sonra tam 12.00’de şenlik başlıyor ve iki saat sürüyor. Takas sonrasında, kelimenin tam anlamıyla alışveriş yapmış oluyorsunuz ama “para” kullanmadan. Yüzyıllar öncesinde henüz paranın icat edilmediği tarihlerdeki takas ritüelini yaşarken öte yandan, paylaşmanın evladiyelik bilgisini, ruhunu yaşıyor ve HATIRLIYORSUNUZ...

Yeryüzü Derneği, “yeryüzünde bir dikili meyve ağacınız olsun” kampanyası kapsamında 100 ağaç dikmeyi hedeflemiştir. Bu hedefi Ekoköydeki arazisinde 17 Mart’ta düzenlediği bir şenlikle gerçekleştirdi. Bağış yapan kişilerin adına ağaçlara tabelalar asıldı. Fidanlar büyüdükçe sahibine fotoğraflarla bilgi verilecek ve ağaç ilk meyvesini verdiğinde de davet edilecek. Bağışçı böylelikle, uzun yıllardır şehirde yaşama nedeniyle unuttuğu meyveyi dalından koparıp yeme zevkini tadacak.

Bu dünya hepimizin, bu topraklar, bu nehirler, bu gökyüzü hepimizin. O bize durmaksızın armağanlarını sunmakta, bizim de ona vereceğimiz bakım, ilgi, sevgi olmalı ki o da, dengesini koruyarak bizi, hepimizi koynunda bir anne şefkatiyle beslesin.

Her ayın 2. Pazar gününde
Maltepe Organik Pazarı’nda
“Takas Şenliği” nde
“kullan-at” yerine, bugün senin
ihtiyacın olmayan şey başka
birinin ihtiyacıdır,
anlayışıyla işinize
yaramayan, bir köşede
beklettiğiniz kullanılabilir
durumdaki eşyalarınızı
-parayı aradan kaldırarak-takas
anlayışıyla değerlendiriyorsunuz.

Beykoz Kundura Fabrikası Geçmişe Yapılan Bir Yürüyüşün Yıkık Hatırası

Yazı: Sevda Kaynar

“Kötü Yol solunuzda kalacak şekilde ‘Karadayı’yı geçince ‘Öyle Bir Geçer Zaman ki’ye varmadan sağa dönün. ‘Suskunlar’a giden yolda, ‘Şubat’ın biraz aşağısında kalıyor.

Alt tarafı bir yol tarifi soruyorum, karşımdaki kişi neredeyse bu sezon yayımlanmakta olan bütün dizileri sayarak cevaplıyor. O an kendimi kocaman bir televizyonun içindeymişim gibi hissetsem de aslında bulun-

duğum yer Beykoz Kundura Fabrikası. Burada her taşın altından bir film ya da dizi seti çıkıyor, elinizi sallasanız bir oyuncuya ya da set görevlisine çarpıyor.” Böyle anlatıyor Güliz Arslan Beykoz Kundura Fabrikası’nı 30 Eylül 2012 tarihli Milliyet Gazetesi’nde.

Evet, ne yazık ki içinde bir tarihin yattığı, aslında bilen bir göz için her köşesinden geçmiş yüzyıllara ait bir anının fıskırdığı Beykoz Kundura Fabrikası bugün unutulmuşluktan öte, yabancılaşmanın hüznünü de yaşıyor. Belki de kendi kendine söyleniyordur: “Başka ülkelerde böylesine tarih

yüklü yapılar hak ettiği değere kavuşur, en azından bir müze olurken, niçin ben, acı tatlı yüzyıllık anılarımla birlikte, filmler ya da diziler için plato haline geldim.”

Herkes bilir ki geçmişe sahip çıkmak geleceğe de sahip çıkmaktır. Geçmişine ve onun yadigârlarına hor bakan uluslar, bir gün geçmiş olması kaçınılmaz olan bugünlerini de değersiz, unutulmaya mahkûm kılarlar.

Beykoz Ayakkabısı... Geçmişe Giderken Giyilecek Ayakkabı...

Öyleyse gelin biz de bu büyük anı yükünün hüznünü biraz hafifletelim ve onun geçmişine bir göz atalım. Unutulmuş tarihinin yapraklarını aralayarak, kendi tarihimizde de şöyle bir gezinti yapalım. İstanbul Ansiklopedisi onu birkaç cümle ile şöyle tarif eder: Türkiye’de ayakkabıcılık ve dericilik sanayinin Beykoz’da kurulu en eski ve geleneksel işletmesi...

Orta yaşın biraz yukarısında olanlar ise onu, Beykoz ayakkabılarının üretim yeri diye anlatır. Gerçekten Beykoz ayakkabıları, sağlam yapısı, dayanıklılığı ile bir zamanlar orta ve alt gelir grubunun

vazgeçilmeziydi. Hatta tüketim çılgınlığına kapılmamış bir milletin, ayakkabıda kişilik, karizma yaratma çabası içinde olmayan insanımızın özellikle tercihiydi. Sonradan her yeri saran lüks tüketim merakı yüzünden Beykoz ayakkabıları devrini kapattı, Beykoz ayakkabılarının üretim yeri de öylesine başıboş kaldı ki, film platosu olarak trajikomik bir anlayışla yeni bir görevin ev sahipliğini yapmaya başladı.

Osmanlı Döneminde Dericilikle Başlayan Ayakkabı Sanayiinden Beykoz Ayakkabı Fabrikası'na..

Sürekli savaşa giden, askerinin en önemli gereksinimlerinden biri olan ayakkabı üretimini canlı

tutmak zorunda olan bir devlet düşünün. Osmanlı Devleti ayakkabı, çizme, at takımları, saraç eşyası başta olmak üzere her tür deri eşyanın yapımını destekler, örgütler ve denetlerdi. İstanbul'da dericilik Fatih Sultan Mehmet ile başladı denebilir. Kazlıçeşme ve Saraçhane'de 500 yıldan daha uzun bir süre önce kurulmuş dericilik tesisleri vardır. 19.yy'a gelindiğinde Osmanlı devletinde geç kalınmış bir sanayileşme hareketi başlar. Sanayileşme adımları ayakkabı da ister elbette. Ve adımlar bizi Beykoz

yakınında bulunan zengin su kaynaklarına sahip debbağhaneye götürür. Bir sonraki adımda ise burada Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın kurulduğunu görürüz. Aslında proje 3. Selim zamanında başlamıştı. Beykoz'daki Akbaba Köyü'nde bulunan özel mülk değirmeninin suyunun devlet tarafından satın alınıp, Beykoz çayırı civarında bulunan Kâğıthane'ye verilmesiyle ilk sanayi bölgesinin kurulduğunu görüyoruz. Beykoz'da, Hünkâr İskelesi'nin kuzeyinde, Servi Burnu tarafında kalan sahil bölgesindeki

Boyahanenin boyaları dökülmüş.

su ihtiyacı bu kaynaktan ve diğer derelerden sağlanmaya başlayınca BEYKOZ DERİCİLİĞİ de bu çerçeve içine yerleşti.

1810'da Beykoz'da deri imalathanesi kurmuş olan Hamza Efendi'den satın alınan debbağhane orduya devredildi ve adı da Dabakhane-i Klevehane-i Amire oldu. Ordu için palaska, kütüklük ve koşum takımları üreten tesis bir süre sonra, 1816'da teçhizatı Askeriye fabrikasına dönüştü. 1826'da aynı bölgede yeni bir tesis kurularak keçi derisinden yeni tip el üretimi askeri kundura yapılmaya başlandı.

Teknoloji İle Tanışma Madalya Alan Bir Fabrika

Sadece kundura yapımı değil, Batı sanayinin en önemli gücü olan buhar makineleri de bu fabrikada yapıldı. Bize çok yabancı ve adeta ilkel gelen ama o günün koşullarında bir sanayi hamlesi sayılan bu makinelerden bazılarını sayalım derseniz: 40 beygir gücünde bir buhar makinesi, 2 buhar kazanı, 2 taş değirmeni, 70 deri kuyusu...

Osmanlı'nın teknolojideki büyük adımlarıydı bunlar. Teknolojik gelişim, ayakkabı imalatında da büyük hamlelere yol açtı. 1856'da Uluslararası Paris Fuarında Beykoz Fabrikası'nın üretimi askeri kundura, çizme, koşum takımı, palaska ve kütüklüklerin sergilenmesi büyük ilgiyle karşılandı. 1887'de ise Uluslararası Viyana Fuarında Beykoz Fabrikası ürünleri altın madalya kazandı.

"Bugün film platosu haline gelen, her gün değişen dekorlarla kendi zamanını gün be gün yitiren Beykoz Fabrikası bir müze olsaydı ve o gün kazanılan altın madalyaları bugünün insanları görseydi keşke" demekten alıkoyamıyoruz kendimizi.

Sanayileşme hareketi devam ediyor. 1861'de Gediklerin ve esnaf ve sanatkâr birliklerinin sanat ve hizmet tekeli kaldırıldı. Bu bir ıslah-ı sanayi harekâtıdır eski deyimle. Böylece Beykoz Kundura Fabrikası'nın üretimi günde 300 çifte yükseldi.

Kim bilir kimler giydi bu kunduraları. Dedelerimizin dedeleri, savaşlarda oradan oraya sürüklenen nesillerimiz, kök ağacımızın en yukarıdaki dala-

rında ismi olan yakınlarımız; kim bilir kimler...

Beykoz Kundura Fabrikası tarih içinde yürüyüşüne devam ediyor: Fabrikanın en önemli teknik gelişmesi ise 1912'ye rastlıyor. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın teşviki ile Avrupa'dan 90 beygir gücünde 2 dizel motoru, yeni makineler, buhar kazanı getirtiliyor. Fabrikanın üretimi 1000 çift

deri, 2000 adet kunduraya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu üretim azalır ne yazık ki. Bir yıkımın başlayacağını anlamak da mümkündür artık. Türk Ordusu ayakkabısız, elbisesiz, her türlü araç gereçten yoksundur. Kurtuluş Savaşı destanını yazanların zorladığı koşulları, makinelerini durdurmuş bir fabrikadan daha iyi ne anlatabilir?

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte fabrika, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğüne bağlandı. 1925'te ise Sanayii ve Maadın Bankasına devredilen fabrika, 1933'te ise Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi olarak son şekline ulaştı.

İşte ünlü Beykoz Kunduralarının üretim tarihi aslında bu tarihtir. Başta belirttiğimiz gibi orta yaşı geçenler, yaşlılığa adım atanlar bu ismi bilir, bu kunduralardan giymişliğini hüzünlü bir tebessümle dile getirir. Beykoz Fabrikası'nın koleksiyonunda 19.yy'ın ilk yarısından başlayarak kapanışına kadar geçen zamanda üretilen ayakkabı örnekleri yer alır. Bu koleksiyon belki de artık yoktur, geçen zaman geçmişe saygıyı da beraberinde götürdüğü için, bu koleksiyon belki de uçsuz bucaksız bir mazi günlüğünde bir köşede

iyice unutulacağı günleri bekliyordur kederle. Oysa bu örnekler bize 180 yıllık ayakkabı geleneğinin ve sanatının teknik ve tasarım yönünden geçirdiği değişiklikleri anlatan önemli ve tarihi malzemelerdi. Bu ayakkabılardan 19. ve 20. yy'daki savaş tarihini de izlemek mümkündür desek hiç de abartmış olmayız. Bu yüzyıllardaki savaş bölgelerine özel üretilen ayakkabıları bir sayalım isterseniz: Doğu bölgesi için kar ve buzda yürümeyi sağlayan özel botlar,

çöl savaşları için özel tasarımlar, tahta tabanlı güvenlik ayakkabıları, su geçirmez avcı botları, özel çizmeler...

Bir Çift Kundurası Bir de Fesi Var...

Öte yandan kadın, erkek, çocuk ayakkabıları bize bu fabrikanın yalnızca askeri üretim yapmadığını, her türlü üretimi gerçekleştirerek, bugünkü ayakkabı sanayinin yaratılmasında bir okul görevi üstlendiğini de anlatmaktadır. İşin en enteresan yanlarından birisi de geçmiş zamanı canlandıran dizilerde, o devir kahramanlarının ayağında bu ayakkabıların olduğunu düşünsek yanılmış da olmayız aslında. Artık üretilmeyen o ayakkabılar belki de eskiyi canlandıran dizilerde, biz görmesek bile varlıklarını sürdürmektedirler. Örneğin ünlü Ali Kaptan hangi ayakkabıyı giymektedir sizce?

Biraz daha gerilere gidersek, ünlü bir türküde, Yemen türküsünde, karşımıza çıkan kundura, Türk Ordusuna kundura üretmekte olan bu fabrikanın ürünüdür belki de:

"Kışlanın önünde redif sesi var; bakın çantasında acep nesi var; bir çift KUNDURASI, bir de fesi var." Şimdi bomboş kalan meydanını dizi film platolarının ve dekorlarının doldurduğu bu eski fabrikayı, yeniden ele alıp, onu bir müze haline getirmek, belki de uzun tarih yürüyüşünde bize kunduralarıyla destek vermiş olan bu anıta bir borcumuz dahası bir görevimiz değil midir?

Dizi mekânları...

KALBİN ARZUHALCİSİ DURBAŞ

Yazı: Ayşe Kilimci

Bir kanadı Erzurum, diğer kanadı İzmirli. Dünyaya kaydı, 10 Şubat 1944 diye düşünülse de, her haksızlık ve zulümde içi hepimiz yerine sızım sızım sızladı. Dünyaya gerek olan kişizadelerden. Asalet şecereyle, parayla, atamayla edinilmiyor. Kimi seçkin insanın mayasına katılıyor. Pasinler doğumlu, İzmir’de de doğdu ama. Vardır bin ölüp, bin bir doğduğu... Necatibey ilk, Karataş orta mekteplerinin ardından Namık Kemal Lisesi’nde okudu. İstanbul Üniversitesi Türk Dili bölümünden ayrılıp, gazeteciliğe yazıldı. Yeni İstanbul ve Cumhuriyet’te “musahhih”likle başladı, yazıcı, düzeltici olmaktı mesleği, vurgunlarda kanayıp, hiç unutmamak, şiirin ırgadı olmak da, kalbe dair kuvvetli arzuhal döktürmek de, hani okuyanın dilini lal eden... Alan 67’yi dört sayı çıkardı, ardından Yeni A Dergisi yazı işleri müdürlüğü geldi. Cumhuriyet röportaj /sanat yazarlığı, Yeni Yüzyıl, Ateş ve Sabah’taki köşe yazarlığı Birgün’de sürüyor.

Hikaye-i hayatlarımız, konuk oyuncular, esas kız ve erkekler, mahalle aralarıyla yazılmalı aslında, araya annesi Şayeste hanım girmeli, çocukluğunun yok sokağı, köprü, kitap “Kovan”ı, Saat Kulesi, Hasansör, tel dolap, Hümeşe anane, ma-

halle arası ilmi, medar-ı maişet motorunu döndürmek, aşkın ve ayrılığın halleri, işçi olmak, sosyalist olmak, sol yandan ve kışladan gelen darbelerle hurdahaş olmak, bunlarsız hayat hikâyesi olur mu?

İlk şiiri hangisi? Nerede, nasıl söyledi? Gönlüne mi yazdı, kâğıda mı, rüzgâra mı söyledi, sorsak hatırlar mı? (Kitaplar ilk şiirinin İzmir Ege Ekspres Gazetesi’nde yayınlandığını yazar.)

“Rüzgârın yaşında olmak” kadar, “çocukluğunun avlusunda olmayı da isteyen” şairin anlatacağı çoktur, hayatında, “umudu, bir umudu”... Umudu söyler. Şiir de zaten ölüme karşı hayatın, aşkın umudu demek değil mi? “Kar tarlasında, sürgünde” olmak demek de değil mi?

Hızlı konuşmasını eleştiren öğretmenine söylemiştir belki ilk, o şiiri, şiir onu bilmeden... Şimdi bunca kitap ve şiir o örtmene gelsin!

Ülkemizin, ateş çemberlerinde mahsur kaldığı dönemin kanayanı olarak söylediği küremkürem şiir arasından, tek dizesiyle bile hatırlanacak olandır, Durbaş:

“İlk okuduğu bir dağın: / Önce vatan...” Demek ki neymiş, ey ahali, esaslı şair dağı taşıkonus-turan, coşturan, okuyup yazdırandır...

Şiir ve yazıları her dönemin belli başlı dergilerinin hepsinde yayınlandı. Başlangıçta ikinci yeni

esintisi taşısa da, şiiri, sonra toplumcu şiire yöneldi. Hicranın, ayrılık ve sevdanın şiiri bilinse de, yahut o yönde ayrı bir okur kitlesi olsa da, kendine özgü dili, metaforları, hem anafikri hem sureti önemseyen, farklı, esaslı şairlerden oldu asıl...

“Şimdi hücrelerime atomun uzandığı / tüfeklerin ucundan kusulan insan / Eskirsem Kendi Adıma Eskiyorum / tetiğe dokunsam dokunsam / Vursam Kendi Kendimi Vuruyorum / o tanrı adına bozulan akşam / ölümün kışkandıdığı / Bir kuş gibi uzaktan / Alnına Çizilmiş Ne Varsa” (Ardıç-Evrım Şubat 1964) le yola koyulur.

İşi ağırdır, “suyun yarasını sarmaya hükümlü...” “Bırak gitsin elveda, sen başkaldırısın!” günlerine yazılır.

Yola çıktığı gün dağarcığında olan şiire dünyayı katar ve ülke ahvaliyle donatır, çünkü şair kalbi bunlarla yaralıdır, Dicle’nin Tavan Arası’nı, yürümekle aşınmayan sokakları, işçileri, Deniz’leri, darağaçlarını, yürüyen, düşünen, başkaldıran, bunun için ölen öldürülen gençleri yazar.

“Orada, Diyarbakır’ın kalbinde uyuyor / zamanı ve zemini olmayan bir su suretinde / yılları yüzyıllara ekleyerek / ağacı ağaca, insanı insana bir de / Kız çocuklarının kayıp annesi / oğlanların çoban dayısı-ki davarlarını suvarıyor ay ışığıyla / gelinlerin

Ana izleği şiirdi, bazen gezip dolandı kuytuyu yadı, Anadolu’nun keşifçisi, gurbetçimizin iz sürücüsü oldu, röportaj ve yazı dizileri, düzyazıları yazdı, önünde sonunda durağı da kiblesi de hep şiir oldu. “Şiirin Ş’si yerine Ş’nin şiirini yazmak istemek” az buz iş değil...

yüreğindeki hızma / -göç edeli Süryaniler Midyat’tan...” Bu belki gurbete olduğu kadar, Mardin’e de alıştırmadır. Dersimiz Anadolu, konumuz taş ve göç ve hicran. Kalemimi yontup, taşın ve Mardin’in destanına koyulur. (Taşın ve İncanın Şiiri Mardin.) Taşın ve sözün fazlasını kalemiyle yontar, budayıp indirdiği taşın içinden Mardin Çıkar (Mikelanj’dan alıntı). Anadolu sofrasında ve dağlardan attığı sözü, uçurumlarda tutar .

Yurdun, suların, taşların, ağızsız dilsiz söyleyip duranların elçisi, fetihçisidir, menzilim sorulmasını ister, çıkmaz sokaklardan geçer, söz çeliğine su verir, hasretle susuzduğunda içini sözle serinletir, “rüzgârını kaybedene şiir” verir, ne Cizre eksik kalır ne Kasr-ı Kanco, ne Dara’nın su sarnıcı, Deyrulzafara’nın avlusundaki kuyu, mağaralar, ne de kalbin gayya kuyusu, kümbetler, seherler, güzler, kederler, ay kırığı sevdalar, çalıntı günler, gülün ateşi, gurbetler, elvedalar, nicesi, hepsi, büsbütün küre-i arz, hepsini söyler, ama, imbikten geçirir sözü, damıtıp öyle söyler.

Refik Durbaş, destancılar soyundan. Öyle olmasa “yalnızlığını taşa yazan ustaya” şiir söylemezdi.

“Bir halkın mezarda ve hayatta yağmalanışının acı hatırası ve zalım destanı”. Bu şiirin adını bunca yıl sonra ezberden yazabiliyorsa, şiir kendini ezberlettiği için. “Yazdı. Bahardı. Gül verdim / yağmura da gül verdim. Kar altında / umudunu toprağa ekenlere de / çilenin buğdayını biçenlere de / acının şerbetini içenlere de / ol esrar-ı aşk üzre berduş / bir uslanmaz sevda için hu çekenlere de / uyudum uyandım gül verdim.” dizeleri gibi, “Gülün Adı Ne?” şiirinin. Ekmek parası için didinmeye, gurbete, hasrete, sevdaya yazılan insanımızın da arzuhalçisi... En çok da ömrü hicrana yenik düşmüş kadınların...

“.../ sabrı cömert, kısmeti kapalı / .../ Onlardır çünkü hicranın çeyizi / acıya alışkın, aşka yabancı / hayatın dışında hep so-

yadları / ve doğmadan hacedilmiş sevgili.” (Kardeşi Acının) şiirinden.

Şiir en yüce makama arzuhale eğer, bunu siyaset yahut halk / hak katına olduğu kadar, gönül katına, Rab katına da sundu. Şiirleri gelen evrakta kayda girdi mi bilinmez, yanıt malum, geniş bir okur kitlesi ol yanıt...

Şair merhabasını eksik etmez, gene de... “İçerdedin ama tutuklu değildi söz / umut da, rüzgâr da, inanç da / çıktın aydınlığına bir sabah sevincin / umut da, rüzgâr da, inanç da / sevdasını canla ödeyen dost, hoş geldin / geride kalan borç ahfadına merhaba.” (Eyüp / Hücremde Ayışığı. / Cem yayınevi)

“Çırak Aranıyor” ile 1979 Yeditepe şiir armağanına, 1983 Behçet Necatigil şiir armağanına “Nereye Uçar Gökyüzü?” ile, 1993 Halil Kocagöz şiir ödüllüne “Menzil” ile, yanı sıra, PEN 2012 “Olmasanız eksiktik” sunumuna değer görüldü. Cumhuriyet Gazetesi’ndeki “Kapıkule’nin Vatansızları” söyleşiyle 1989

Ayşe Kilimci ile.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin söyleşi dalında yılın gazetecisi seçildi.

Ana izleği şiirdi, bazen gezip dolandı kuytuyu yadı, Anadolu'nun keşifçisi, gurbetçimizin iz sürücüsü oldu, röportaj ve yazı dizileri, düz yazıları yazdı, önünde sonunda durağı da kıblesi de hep şiir oldu.

"Şiirin Ş'si yerine Ş'nin şiirini yazmak istemek" az buz iş değil... Halk şiirimizle hısım, mani, koşma söylediği kadar, rubai tadında da yazdı, köklerden su çekti şiirine, Divan yahut halk şiiri, fark etmez, acemi kalması için titizlendiği şairliği bu iki ana damarla hemhal oldu.

"Anayasası olmayan tek cumhuriyet şiir değil mi?" diye sorar bize. Yanıtını kendi verir, "kul da kendidir, Tanrı da."

Anday, Durbaş'ın serüvenini ilginç ve izlenesi bulduğunu söyler. Değişir, gene de kendi kalabilir, der. Değişik güzellikler yaratan biçim kaygısının altını çizer. Anday'a göre öylesine güzel bir kafes hazırlar / çizer ki şair, içine gönüllü hapsolacak kuş kendiliğinden gelir, konar... Akbal en beğendiği sanatçılar arasında sayar, adını. Sessiz, durgun, varlığını öne çıkarmak istemeyen bir engin gönül sahibidir. Boşuna yazmaz, ona göre. General Doğan Hızlan için Durbaş'ın şiiri, Sait Faik'in insanların şiire girişidir. Çırakların onun şiiriyle hak ettiği rütbeyi aldığını söyler. O çıraklar, o çocuklar, o sokaklar durup durmadadır, fotoğraflarını o sokağın çocukları çeker, önümüze sürer, sesini de onlar taşır bize. Yalnız çıraklar değil, çocuklar da indinde önemlidir, çocukları el üstü, göz nuru, baş tacı eder. Hoş, çocuklar da bu cüssesi büyük, ruhu çocuk, gönlü Karun kadar zengin oyun arkadaşlarının farkındadır ya, o da ayrı... (İkinci Baskı, Evliya Çelebi, Kırmızı Kanatlı Kartal, Denizler Sincabı adlı kitaplarının değerini yeterince bildiğimiz söylenebilir mi?)

"Barıştan yanadır bütün çocuklar / sabah kuşatılmış bir toplama kampında / ayrılığın tetiğini okşasa da elleri / akşam: yıldızların mor orağıyla / sessizliği devşirse de yetim öksüz sesi / barıştan yanadır

General Doğan Hızlan için Durbaş'ın şiiri, Sait Faik'in insanların şiire girişidir. Çırakların onun şiiriyle hak ettiği rütbeyi aldığını söyler. O çıraklar, o çocuklar, o sokaklar durup durmadadır, fotoğraflarını o sokağın çocukları çeker, önümüze sürer, sesini de onlar taşır bize. Yalnız çıraklar değil, çocuklar da indinde önemlidir, çocukları el üstü, göz nuru, baş tacı eder. Hoş, çocuklar da bu cüssesi büyük, ruhu çocuk, gönlü Karun kadar zengin oyun arkadaşlarının farkındadır ya, o da ayrı...

bütün çocuklar / nice çığlık emmişlerdir / nice korku gezmişlerdir / yürekten hisli sevmişlerdir / güvercin harmanı çocuklar” (Devrim Koyun Çocukların Adını.)

Bir şair ne öğretir? Yahut şöyle sormalı, öğretmeli midir? Durbaş’a göre, kuşların dilini, çiçeklerin, özlemlerin, eylüller ve gurbetlerin, akarsuların, zamanın, ateşi sönmeyen zamansızlığın dersini... Umudun dilini, en çok onu öğretir.

Usta eli almayan, kökten sürme şairdir. Usta olmak istemez zaten, bir eli, bir gözü, yüreğinin hepsi ve bilinci hep acemi kalsın ister. Sanat acemiliktir, ona kalırsa. “Acemi elimin acemi şiiri” der. Sokaklardır ezelden ebede acemi olan. Evler öyle mi ya, evler ustadır, oturmuş olandır. Şiirini okumalar kadar hayatın şahdamarından çıkarır. Şimdi, şu gün şu saat yazmaya yeniden başlayacak olsa, hiçbir ustanın sözüne kulak asmayıp aynı kitaplarla, Pekosbil, Nat Pinkerton, Estergon Kal’ası, Define Adası, Suçumuz İnsan Olmak, Rıza Bey Aile Evi vb. ile koyulacaktır yola. Bir sokak lambası ışığı yahut evin arka odasında okumanın kapısını aralayacaktır, hiç değilse seher yeli girecek kadar... Herkesten en çok da çocuklardan bekler bunu, okumanın kapısını kindirik bırakıp, seher yeli ve sözcüklerin, harflerin, şiirin o kapıdan içlerine ağmasını sağlamalarını. “Yazının kara mürekkebinin gün gelip onların parmaklarına da bulaşacağını umarak... Anların ve anıların acemiliğinin de öyle...”

“Kendi karanlığından aydınlık damıtan, sözcüksüz, bembeyaz sıradan ve uçurumlara dar gelen bir şiir yazmayı” isterken, büyük, görkemli, rüzgârla oynaşan, terazisi denk, mektup ileten bir uçurtma misali, göğümüzü süslemektedir, şiiri. Bilir bunu, bilmezden gelir, usul insandır, çalısız, derine yazılan, deruna söyleyen...

Kalbin bu, kendi sessiz, sözü gümbür gümbür arzuhalcisinden neler dinledik, neler öğrendik,

içimize rengârenk bir ebem kuşağı çizip boyadı usulca. Sesini, dizelerine emanet etti.

Gördük, bildik, sevdik, unutmadık.
Şairler zaten, bundan başka ne bekler?

ESERLERİ / ŞİİRLERİ

Kuş Tufanı
Hücremde Ayışığı
Çırak Aranıyor
Denizler Sincabı
İkinci Baskı
Çaylar Şirketten
Kırmızı Kanatlı Kartal
Nereye Uçar Gökyüzü
Siyah Bir Acıda

Bir Umuttan Bir Sevinçten
Adresi Uçurum
Yeni Bir Defter-Şiirler-Meçhul Bir Aşk
Geçti mi Geçen Günler
Menzil
Kimse Hatırlamıyor
Tilki Tilki Saat Kaç
Düşler Şairi
Seçme Şiirler
İstanbul Hatırası

Hatıram Olsun
Adresi Kalbimde
Şimdi Haberler
Yol Uzunudur Gecedden Ama Ölümünden Kısa...

SÖYLEŞİ

Ahmet Arif Anlatıyor: Kalbim Dinamit Kuyusu
Güneşli Rüzgârı Nâzım’ın

İNCELEME

Şair Cezaevi Kapısında
Galata Köprüsü
İlhami Bekir’den Mektup Var

DÜZ YAZILARI

Yazılmaz Bir İstanbul
İki Sevda Arasında Karasevda
Yasemin ve Martı
Gölgem İstanbul Sokaklarında
Taşın ve İnancın Şiiri Mardin
Rüzgârla Randevu

ORTAK KİTAP: 3 Ciltlik, D. Gürsoy, N.Sakaoğlu ile ortak hazırlanan “Türk Tespih Sanatı Neziroğlu Koleksiyonu” na 20 tespih ustasıyla yaptığı röportajlarıyla katkısı.

ANTOLOJİ

Türk Yazınında Cezaevi Şiirleri
Öykülerle İstanbul
Maviydi Gökyüzü Yeryüzü Yeşil
Mustafa Kemal Bayrağı
Kafdağında Şenlik Var
Barış Koyun Çocukların Adını
Seni Seviyorum Anne
Selam Olsun Çocukluğuma
Kalbimde Okulun Işığı
Beyaz Güvercinleri Çocukluğun
Anneye Sevgi Babaya Saygı
Kar Altında Allı Turna
Cumhuriyetten Günümüze Türk Şiiri (Abdullah Özkan ile)
Yüz Aşk Bir de Şiiri

ANI

Anılarımın Kardeşi İzmir

Ekmek parası için didinmeye,
gurbete, hasrete, sevdaya
yazılan insanımızın da
arzuhalcisi...

En çok da ömrü hicrana yenik
düşmüş kadınların...

“.../ sabrı cömert, kısmeti kapalı /
.../ Onlardır çünkü hicranın çeyizi /

acıya alışkın, aşka
yabancı / hayatın dışında hep
soyadları / ve doğmadan
hacedilmiş sevgili.”

(Kardeşi Acının) şiirinden.

Tire'de Bir Keçe Ustası: Arif Cön

Yazı ve Fotoğraf: Şule Gönülsüz

Geçen eylül sonu bir arkadaşımın düğünü için İzmir'in ilçesi Tire'ye gittik. Tire hakkında çok az şey biliyordum. Pek çoğumuzun yaptığı gibi öncesinde internette ufak bir araştırma yapmışım, Salı günleri kurulan meşhur pazarından, Kaplan Dağ Restaurant'tan o zaman haberim oldu. Cumartesi kına, Pazar da düğün olacaktı ve bizim Tire'yi keşfetmek için iki tam günümüz vardı. Cuma geceden Tire Öğretmen Evi'ne yerleştik, ertesi gün sabah erken kalkıp önce Tire Müzesi'ni gezdik. Çarşıya yakın, restore edilmiş ama

faklı bir işlevde kullanılan hamamda dokuma tezgâhlarıyla karşılaştık. Burada hem hediyelik kumaş dokuyan hem de satışını yapan ailenin oğulları bizi illa keçeciye götürmek istediler. On yaşlarında iki gönüllü turist rehberimiz eşliğinde Keçe Ustası Arif Cön'ün atölyesine geldik.

İsmarladığı koruk suyunu içerken koyu bir sohbet başladı. Gözlerimizi rengârenk keçeden yapılmış şallardan alamadık. Etrafta ve raflarda çeşitli çeşit çantalar, terlikler, paspaslar, cüzdanlar, anahtarlıklar, takı ve tokalar vardı. İpek kumaşla keçenin harmanlandığı terlikleri ayağımıza denerken verilen kuş desenli pas-pasa basmaya kıyamadık.

Cön Ailesi üç kuşaktır keçecilik yapıyor. Arif Bey şimdi ağabeyi Mehmet ve babası Cemil Usta'yla birlikte çalışıyor. Küçük yaşta öğrenmiş mesleği. Okul çıkışı ve tatillerde dedesinin ve babasının yanında çırak olarak çalışmış, eğitimine de devam edip Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde işletme okumuş. Mezuniyet sonrası Tire'ye dönüp keçe ustası olarak hayatını kazanmaya başlamış. Arif Cön yenilikçi ve girişimci bir zanaatkâr. Unutulmaya yüz tutan bir el sanatını geliştirmiş, hayatın içinde çeşitli formlarda ve sanat eserlerinde kullanılan bir malzemeye dönüştürmüştü.

Keçe, dokumadan çok önce vardı. Dokumada bulunan çözümlü atkı iplik sistemine gerek olmadan yünün keçeleşmesiyle elde edilir. Yünün nem, ısı ve basınç etkisiyle, sabun, yağ vs. yardımıyla birbirlerine kenetlenmesi sonucu keçe oluşur. Koyunun evcilleştirilmesiyle birlikte yünü keşfeden toplumlar keçe üretmeye başlamıştır. Bu yüzden keçenin tarihi Neolitik döneme kadar uzanır. Anadolu'da Hititlerin başkenti Hattuşaş (Boğazköy)

yakınındaki Yazılıkaya'da bulunan kabartmalarda görülen insan figürlerinin başlarındaki sivri külahların keçeden yapıldığı tahmin edilmektedir. Antik Yunanda Homeros'un İlyada destanında askerlerin keçe çizme ve başlıklarından bahsedilir. Orta Asya göçer kültürlerde keçe yaşamsal öneme sahiptir.

Selçuklular'da tepme keçecilik çok gelişmiş bir el sanatıydı. Keçecilik Türk boylarının Anadolu'ya göçüyle hızla yaygınlaştı. Osmanlılar döneminde keçeciler ahi örgütü içinde önemli bir yere sahiptiler. Başlıca keçe üretim merkezleri Afyon, Balıkesir, Diyarbakır, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kars, Konya, Manisa, Tokat, Urfa ve Uşak'tı. Makinesiz dönemlerde keçe elde etmek için keçeciler çoğunlukla hamamlarda çalışıyorlardı. Büyük keçeleri göbek taşı üzerinde ayakla tepiyorlar, daha küçük olanları da kucağa alıp göğüsleriyle bir yükselti üzerine vurarak yapıyorlardı. Bu şekilde keçe yapımının bir kaç istisna dışında tarihe karıştığı söylenebilir. Geriye Ertuğrul Karslı'nın Urfa'da hamamda göğüs darbesiyle keçe yapımını çok başarılı biçimde belgelediği 1988 yapımı Keçenin Teri adlı belgeseli kaldı.

Geleneksel el sanatlarının en eskilerinden biri olan keçe daha çok kepenek (çoban giysisi), çadır, halı, yaygı, minder, seccade ve heybe yapımında kullanılıyordu. Ne yazık ki ülkemizde hayvancılık ve dolayısıyla çobanlık mesleği gerileyince, tekstil ve fabrikasyon mamuller çoğalınca keçecilik de unutulmaya başlamıştı. 1990'lara kadar Türkiye genelinde 200'ün üstünde keçe ustası varken, bu sayı 20'lere düşmüştü. Ama son yıllarda Arif Cön gibi ustalar keçeyi ipek, yazma, deri, bakır, keten gibi çeşitli malzemelerle birleştirerek farklı giyim eşyaları ve aksesuarlar üreterek keçeye olan ilgiyi artırmaya başladılar.

2000'lerin başından itibaren ülkemizde keçeyi yeniden keşfedenler arasında akademisyenler, modacılar ve sanatçılar da vardı. Üzerine tezler yazıldı, defilelerde ve sergilerde keçeden yapılmış giysi ve objeler boy göstermeye başladı. Halk Eğitim ve başka kurslarda keçe ile yastık kılıfı, yelek üzerine süsler ve küçük aksesuarlar ilginç tasarımların ortaya çıkmasına neden oldu. Keçe ve keçeden yapılan eşyalar daha çok kırsal alanda ihtiyaç yüzünden kullanılırken artık kentlerde aksesuar ve dekoratif objelere, süs eşyası ve sanat eserlerine dönüştüler.

Birkaç yıl önce yakın bir arkadaşım bana ipek ve keçe karışımı bir şal hedi-

ye etmişti, çok beğenmiştim. Meğer Kapalıçarşı'da bunlar uzun zamandır satılıyorymuş ve Tire'ye gittiğimde gördüm ki Arif Cön de bunları imal eden ustalardan biriymiş. Kim bilir belki benim şalım da Arif Bey'in atölyesinden çıkmadır.

Arif Bey özgün şeyler deniyor, örneğin keçeyi ebru ile boyanmış kumaşlarla birleştiriyor. Tülle, dantelle, Tokat yazması ile birlikte kullanıyor. Keçe konusunda engin bilgisi ve farklı şeyler üretmesi modacı ve sanatçıların da ilgisini çekmiş. Dokuz Eylül Üniversitesi Moda Tasarım Bölümü'nde öğrenciyken Emre Erdemoğlu'nun gelinlik tasarımı için ona keçe kumaş sağlamış ve hazırlanan gelinlik İtalya'da bir yarışmada ödül kazanmış. Sanatçı Selçuk Gürışık'ın 2002'de British Museum'da açtığı sergide Arif ve Mehmet Cön'ün üretimi keçe halılar da var. Gürışık dünyanın en prestijli müzelerinden birinde Anadolu'daki çeşitli keçe ustalarından topladığı keçelerden oluşan bir sergi açmış, daha sonra bu koleksiyon müzenin daimi koleksiyonuna dahil edilmiştir. Selçuk Gürışık Topkapı Sarayı'nda 2003'te açılan sergisinde Afyonlu Şerafettin Arpaözü ve Yaşar Kocataş, Konyalı Mehmet Girgiç, Tireli Cemil ve Arif Cön'le birlikte çalışmış. Sarayın mutfak bölümündeki bacaları keçeyle kaplamışlar.

Tire'de turizmin gelişmesi Arif Cön'ü, dededen-babadan kalma keçe ürünler dışında farklı şeyler yapmaya yöneltmiş. Aslında keçecilere göre dayanıklı olmayan veya onların usta olarak beğenmeyeceği şeylere müşteriler ilgi göstermeye başlamış. Şallar, çantalar, terlikler, farklı motifler, farklı desenler zaten kullanımı sınırlı kalan geleneksel keçe ürünlerin önüne geçmiş. Arif Cön tablo gibi duvara asılıp bakılacak şeyler de üretiyor ama ona göre keçe günlük hayatta kullanılmalı, insanların işlerine de yaramalı. Keçe terlikleri kullanan kişilerden romatizmalarına iyi geldiğini duymak

veya yaptığı yatak keçelerinin bel ağrısını gidermesi onu sevindiriyor.

Koç boynuzu, yılankavi, kaz ayağı gibi Anadolu motifleri, ilkçağ duvar resimlerinden esinlenilmiş, empresyonist veya sürrealist ressamların resimlerinden çeşitli motifleri keçelerinde kullanıyor. İlkokul çocuklarının yaptığı resimler bile Arif Cön'ün keçelerinde yeniden hayat bulabiliyor. Kırılmış ve yıkanmış hayvan yünleri önce taranıyor, bu yün ince bir tabaka halinde hasır üstüne dökülüp üzerine su serpiliyor, hasır ile birlikte rulo yapıp bir saat kadar dövülüyor. Dövme işlemi ayakla tepilerek veya makine yardımıyla yapılıyor. Dövme sonunda hasırın içinde ince bir keçe kumaş oluşuyor, bu kumaş boya kazanlarında kök boyalar ile boyanıyor. Desenli keçeler işte bu renkli keçe kumaşlardan yapılıyor.

Arif Cön Tire'de kimyasal boyalar çıktıktan sonra keçede çok yaygın kullanıldığını, dedesinin babasının da kimyasal boya kullandığını söylüyor, kök boyanın unutulmasını Tire'de halıcılık olmamasına bağlıyor, bir de yöre insanının genelde canlı renkler tercih ettiğini söylüyor. Kendisi kök boya tercih ediyor ve başarısında kök boyadan yapılmış motifli keçelerin önemli yeri olduğunu düşünüyor. Sarıyı soğan kabuğu veya papatyadan, siyahı koyunun kendi renginden, kahverengiye ceviz kabuğundan, maviyi indigodan, kırmızıyı kök boya bitkilerinde elde ediyor. Büyük şehirlerden

gelenlerin ve turistlerin doğal, pastel görünümlü keçelere büyük ilgisi olduğunu, müşteri portföyü de genişleyince kök boyaya ağırlık verdiğini söylüyor.

Cön Keçe Atölyesi'nde boyanan renkli keçe kumaşlar kurutuluyor, sonra kırkık denilen koyun kırkma makasıyla bunlar çeşitli büyüklüklerde baklava, kare, daire ve ayrıca düz veya zigzag şeritler biçiminde kesiliyor. Bu şeritleri elleriyle eğip büküp hem bordür hem de çeşitli motifler oluşturmak için kullanıyorlar, sonunda hasırın üzerinde rengârenk kuşlar, çiçekler ve birbirinden güzel desenler oluşuyor. Bunların üzerine çubuk veya sepki denilen ağaçtan yapılmış bir araç yardımıyla yün serpiliyor. Keçenin her yeri aynı kalınlıkta olması için yünün hasır üzerine eşit miktarda dağıtılması gerekir. Yünün iyice keçeleşmesi için de bir süpürgeyle her tarafına

ılık sabunlu su serpilir. Hasır kısa kenarından dikkatlice rulo biçiminde katlanır. Bir yaygıya sarılan hasır rulo ipe sıkıca bağlanır. Artık keçe makinada tepme işlemine hazırdır. Yaklaşık 40 dakika sonra rulo açılıp "çatki" denilen kenarla-

rın elle düzeltilmesi işlemi yapılır, ardından yine sabunlu su serpilir, rulo yapılır ve tekrar makinede tepilir. Sonra bol su ile yıkanarak sabundan arındırılır ve en son olarak açık havada iyice kurutulur. Böylece kullanıma hazır bir keçe elde edilmiş olur.

Arif Cön dünyanın dört bir yanından siparişler alıyor, web sitesi var (www.tireconkece.com), internet üzerinden de satış yapıyor. "Başkaları bıraksa da biz keçeciliğe devam ederiz" diyor. Ama bir üzüntüsü var: çekirdekten yetişecek, çırak, kalfa, usta olarak bu mesleğe dört elle sarılacak keçecilerden ümidini kesmiş. Belki ileride üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakülteleri veya Sanat Okullarından yetişecek keçeciler ve keçe sanatçıları olacağını düşünüyor. Bu sebeple Dokuz Eylül Güzel Sanatlar Fakültesi ve Ege Üniversitesi'nin davetiyle çeşitli kereler atölyeler gerçekleştirmiş, isteyenlere keçe yapımı üzerine kurslar da veriyor.

Tire'nin son yıllarda epey ünlü pazarına elbette Arif Bey de çok seviniyor. Her Salı Tire Pazarı'na civar köylerden, Bayındır ve Ödemiş'in köylerinden daha çok kadın üreticiler geliyor. Arif Cön'ün atölyesinin bulunduğu Zanaatkarlar Çarşısı ve Tire Pazarı iç içe. Pazarın üç beş yıldır meşhur olduğunu söyleyen Cön, şöyle diyor: "Biz ilk olarak TRT 2'de yayınlanan El Yapımı programına çıktık, tam bir klasiktir o. Bütün buradaki ustalar o programda çıktı, daha sonra yerel kanallar ve ulusal kanallar keşfetti bizi, gezi programı yapanlar geldi, bu zenginliği görünce çok şaşırdılar. Sonra pazara döndü iş. Önceleri el sanatları ön plandaydı, şimdi pazar ama hiç sorun değil, önemli olan Tire'nin tanıtımı. Ama yine söylüyorum işin trajik kısmı bir 10 sene sonra bu ustaların kaç kalacak, sadece sebze meyve pazarından öteye geçmeyen bir pazar

ne kadar ilgi çekecek orası belli değil. Bu bir kültür, ahilik kültürünün devamı, bu ustaların yaşayışları, çocuklarını yetiştirmeleri, helalinden para kazanmaları, doğru dürüst iş yapmaları bir gelenektir ama bu ustalar gidince bu kültür nasıl aktarılacak belli değil."

Tire Zanaatkarlar Çarşısı'nda bugün 80'ini geçen Takunyacı Hacı Amca'nın bir tane bile çırağı yok. Arif Cön onun ardından gelin takunyasının yok olacağına üzüleniyor. Artık daimi bir urgancı da kalmamış çarşıda. Cön'den öğrendiğimize göre Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi sırasında gemileri karadan çekmek için kullanılan urganlar Tire'den gitmiş ve fetih sonrasında İstanbul'a urgancılar yerleştirilmiş. Ama bugün mahalle arasında urgan yapan bir teyze ve ara sıra çalışan bir usta dışında urgancı kalmamış Tire'de. Bu hüznü tabloya rağmen ikinci görüşmemizde Arif Cön bize bir müjde verdi: Mart ayında Tire'de Öger Tur'un ön ayak olmasıyla Almanya'daki bir fonun sponsorluğunda sertifikalı bir kurs başlayacakmış. Önce keçe, sonra diğer zanaatlar için açılacak olan bu kurslar sayesinde Arif Cön de kendisine bir iki çırak yetiştirmeyi hedefliyor. Darısı diğer keçe ustalarının ve diğer el sanatlarının başına...

2600 Yıl Öncesinden Bir Ses

Sappho

Yazı ve Fotoğraf: Şule Gönülsüz

yalınayak dolaşma
kıyıda çakıllarda
o kadar nazlıysan

(Çeviri: Cevat Çapan)

Oxford Üniversitesi Queen's College'ta birlikte okumuş iki kafadar Bernard Grenfell ve Arthur Hunt, 1896'da Kahire'nin güneyinde yaptıkları kazılarda papirüs el yazmaları buldular. Bunlarda Sophokles ve Euripides'ten metinleri dışında Sappho'nun şiirleri de vardı. Sappho MÖ. 7. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın başlarında Lesbos, bugünkü adıyla Midilli'de yaşamış bir lirik şairdi. O güne dek bir tam olmak üzere parça parça şiirlerinden ve sonraki dönemlerde çeşitli yazarların kitaplarındaki alıntılardan başka hakkında çok fazla şey bilinmiyordu. Bu arkeolojik buluşla Sappho biraz daha gün ışığına çıktı.

Sappho (Safo, kendi lehçesiyle Psappha) günümüzden yaklaşık 2600 yıl önce Ege'de, en büyük üçüncü Yunan adası olan Lesbos'ta, Mytilene kentinde doğar. MÖ. 610-580 arasında ünlenmiş, Romalı tarihçi Eusebius'a göre 45. Olimpiyat'ın ikinci yılında (MÖ. 600-MÖ. 599) en verimli çağını yaşamıştır. Herodotus babasının zengin bir tüccar olduğunu söyler. Babasının adı Skamandronymos, annesinin adı ise Kleis'tir. Üç erkek kardeşi olan Sappho, Andros Adasından Kerkolas adlı zengin bir adamla evlenir. Kendi şiirlerinden bir kızı olduğunu ve annesiyle aynı adı taşıdığını biliyoruz:

Güzel bir kızım var, sevdiceğim Kleisim
altın çiçeklere benzeyenim benim
değişmem onu tüm Lidya'ya güzel Lesbos'a bile

(Çeviri: Azra Erhat- Cengiz Bektaş)

Sappho büyük olasılıkla çok gençken ailesi ve başka soylularla birlikte bir süre Sicilya'da sürgünde kalmış ama yaşamının büyük bölümünü Lesbos'ta geçirmiştir. Bir kız okulunda öğretmenlik veya yöneticilik yaptığı, varlıklı kadınlarla birlikte lir eşliğinde birbirlerine yazdıkları şiirleri okuyan bir topluluğun da önderi olduğu düşünülüyor. Paroslu Arkhilokhos ve Lesboslu Alkaios'la beraber Eski Yunan edebiyatının en tanınmış şairidir. Sappho çağdaşı bu iki erkek şairden farklı olarak güncel siyasi kargaşalar ve kahramanlıklar yerine kişisel konularda, aşk ve doğa üzerine şiirler yazmıştır.

MÖ. 7. yüzyıl, şehir devletleri ve krallıklarının soylularca yıkılmaya yüz tuttuğu bir dönemdir. Bireyci dünya görüşünün doğduğu bir çağdır. Ege'de çok canlı bir ticaret hayatı vardır. Lesbos'un hemen karşısında, Anadolu'da hüküm süren Lidyalılar ticarete değiş tokuşu bırakıp parayı icat etmişlerdir. Ailesinde de ticaretle uğraşanlar olduğundan, adada yaşamasına karşın Sappho'nun dış dünyaya açık bir hayat sürdürdüğü düşünülebilir. Kim bilir belki Lesbos dışına da çıkmış, Kıbrıs'ı, Girit'i, Foça'yı görmüştür. Şiirlerinde birçok yer adı geçer, Ege ve Akdeniz coğrafyasının esintileri şiirine yansımıştır:

61 İşliyor içime acı
damla
damla

77 Ne garip !

En iyi davrandıklarım
bugün en çok incitenler beni

86 Yaşadıkça anlıyoruz-

Hiç de zararsız
değil zenginlik
Erdemsiz olunca

Sappho Şiirler, Türkçesi Cevat Çapan,
Cem Yayınevi, İstanbul, 1972

ne güzel giyinmişti:
ayaklarını örtüyordu
ince Lydia işi
uzun sırmalı eteği

(Çeviri: Cevat Çapan)

öyle acı gel ki ona, Kıbrıslı,
böbürlenemesin Dorikha bir daha
ne güzel, gene âşık oldum diye

(Çeviri: Azra Erhat- Cengiz Bektaş)

Yunan şiirinde üç büyük aşama olduğu kabul edilir: Homeros'un "destan (epik) şiir" aşaması, ikinci olarak "lirik şiir" ve son aşama "tragedya". O dönemde tek bir Yunan dilinden bahsedilemez, Dor, İon, Aiol gibi çeşitli lehçeler vardır. Sappho Dor öğeleriyle karışık olan Aiol lehçesiyle şiirlerini yazmıştır. Yunan mitolojisine göre şairlerin koruyucuları olarak bilinen esin perileri Musalar dokuz tanedir. Ama Platon Sappho'yu onuncu Musa olarak kabul etmiştir. Strabon ünlü eseri Coğrafya'da "Bütün yazılı tarihte,

şair olarak onun yanına varacak bir başka kadın tanımıyorum" der. Hattip Himerios (MS. 4 yüzyıl) Söylevler'inde şunları söyler: "Kadınlar içinde Sappho lirle birlikte güzelliği sevdi ve böylece bütün şiirini Aphrodite'ye ve Eros'a adanarak bir kızın güzelliğini ve zarafetini şarkılarının bahanesi yaptı." Sappho yüzyıllar boyunca tarihçileri, edebiyatçıları, şairleri, ressamı ve sanatla ilgilenen insanları etkilemiş ve kimilerine esin kaynağı olmuştur. Roma döneminden kalma Sappho olduğu tahmin edilen çok sayıda heykel ve büst vardır. Hatta paralarının üzerinde dahi Sappho'yu görmek mümkündür.

MS. 2. ve 3. yüzyıllarda Roma eyaletlerine bağlı şehirlerde sikkelerin üzerine ünlü hemşerilerin portreleri basılıyordu. Bazen geçmiş dönemlerdeki bir kahraman ya da bir filozof birden fazla şehrin hemşerisi sayılabiliyordu.

© Trustees of the British Museum

Örneğin Homeros en az altı şehir tarafından sahiplenilmiş, Roma döneminde çeşitli yerlerde sikkelerin üzerine Homeros resmedilmişti. Lesbos'daki iki şehir, Mytilene ve Ereus da Sappho'yu hemşerisi sayarak paralarına portresini basmıştı. Bugün British Museum'da sergilenen MS. 2. yüzyıla ait Sappho portreli paranın arka yüzünde lir resmi yer alır. Uzun bir sessizlikten sonra 19. yüzyılda Mısır'daki kazılarda bulunan papirüslerdeki Sappho şiirleriyle, ozana olan ilgi yeniden artmaya başlamış, özellikle Avrupalı ressamlar Sappho'yu resimlerinde canlandırmışlardı. Bugün the Walters Art Museum'da (ABD) sergilenen Sir Lawrence Alma-Tadema'nın (1836-1912) "Sappho ve Alkaios" adlı tablosunda Sappho öğrencileriyle birlikte Alkaios'u dinlerken tasvir edilmiştir. Fransız sembolist ressam Gustave Moreau'nun (1826-1898) Sappho'yu resmettiği birçok yapıtı vardır.

Anakreon ve Alkaios gibi Sappho'nun şiirleri de lir eşliğinde okunuyordu. Lirik şiir tanımı da zaten buradan gelir, lir eşliğinde okunmak üzere yazılan şiirlerdir. Bu türün en tanınmış şairlerinden biri olan Sappho'nun lir çalma aracı olan plektrum'u bulunduğu söylenir. Şiirlerini toplu olarak yazıp yazmadığı bilinmiyor. Kendisinden

Thomas Baxter (1782-1821), Geniş ağızlı porselen bardak, Sappho ve Phaon

© Victoria and Albert Museum

İstanbul Arkeoloji Müzesi
Roma dönemi, Sappho başı

© Victoria and Albert Museum

sonra şiirlerinin yazılarak çoğaltılmış olduğu düşünülüyor. Tarihçiler ve edebiyatçılar kendi yapıtlarında Sappho'dan alıntılar yapmışlar. Daha sonra Latinceye de çevrilmiş olan bu şiirler MS. 2-3. yüzyıllarda İskenderiyeli bilginler tarafından bir araya getirilip dokuz kitap olarak yayınlanmış. Ne yazık ki Ortaçağ'da aşk ve dünya görüşü çok farklı olan din adamları tarafından bu şiirler yok edilmiş. Günümüze sadece bir eksiksiz şiir ile 200 kadar şiir parçası (fragman) kalmış. Bunlara yazıcılar kimi zaman eklemeler yaparak şiir dizelerine dönüştürmüş. Sonraki dönemlerde papirüslerde bulunan Sappho şiirlerine de özellikle İngiliz edebiyatçılar benzer eklemeler yaparak veya eksik sözcüklerin olduğu yerleri boş bırakarak kendi dillerine çevirmişler.

Şiirin "çevrilmezliği" üzerine çok şey söylenmiştir. Ama başka dildeki bir güzelliği bu dili bilmeyenlerle paylaşma istemi her zaman ağır basmıştır. Paul Valéry "şiir bir dilden diğerine çevrilmeyen bir şeydir" demiş ama Vergilius'u Fransızcaya çevirmiş, Cahit Sıtkı Tarancı "Bir şiiri kepaze etmek istiyorsan, başka dile çevir" demiş ama kendisi Baudelaire ve Verlaine

Sir Lawrence Alma-Tadema, (1836-1912), Sappho ve Alcaeus, yağlı boya resim

(cc) The Walters Art Museum

© Trustees of the British Museum

çevirileri yapmıştır. Çeviri kuşkusuz yazıldığı dildeki ruhu tamamen yansıtamayabilir ancak çeviri çabasıyla biz eski dönemlerin ve başka dillerin seslerini duyabiliriz. Aşağıda yer alan Sappho şiirinin üç ayrı çevirisi de birbirinden güzel, her biri Sappho'nun sesini duymamıza ve onu hissetmemize katkı sağlıyor:

yaşadıkça anlıyoruz:
hiç de zararsız
değil zenginlik
erdemsiz olunca

(Çeviri: Cevat Çapan)

erdemsiz varsıllık zararsız değildir komşuya;
ikisi bir arada, doruğundasın mutluluğun

(Çeviri: Alova)

Başa beladır varlık, erdem olmayınca yanında.

(Çeviri: Azra Erhat- Cengiz Bektaş)

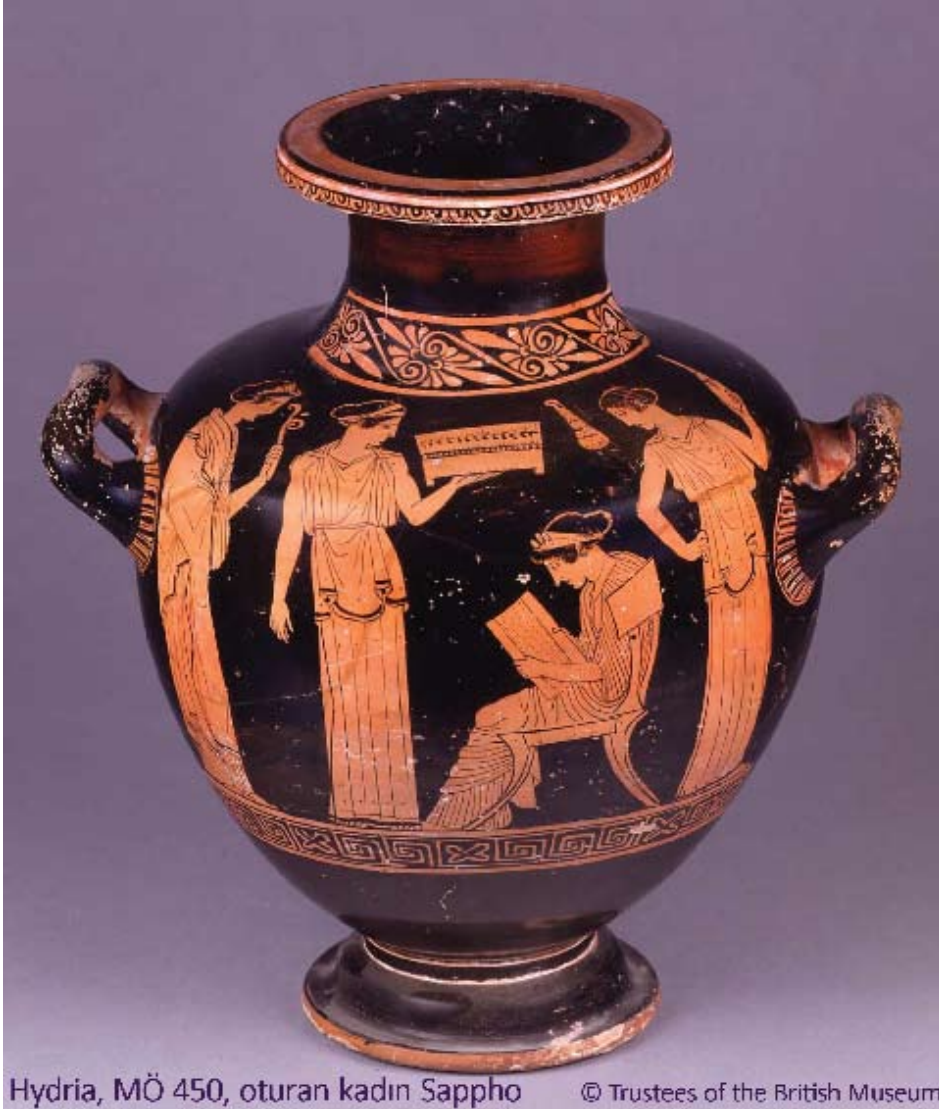
Pierre-Nicolas Beauvallet (1750-1818), Sappho (Lir taşıyan oturan kadın), terakota heykel

(cc) The Walters Art Museum

Roma dönemi, MS 2. yüzyıl, bakır sikke, önde Sappho, arkada lir tasfiri

© Trustees of the British Museum

Hydria, MÖ 450, oturan kadın Sappho © Trustees of the British Museum

İlk çevirinin sahibi Cevat Çapan Sappho şiirlerini Mary Barnard'ın İngilizce çevirilerinden yararlanarak Türkçeye aktarmış. Çapan Sappho şiirlerini çevirme arzusunu şöyle anlatıyor: "Gerek bir başka yabancı dilin güvenilmezliği korkusu, gerekse –şiirin çevrilmezliği– kanısı zaman zaman aşılmaz engeller gibi dikildi karşıma. Sonunda, Sappho'nun şiirinden aldığım tadı başkalarıyla paylaşma isteği her şeyden ağır bastı. Sonucun eksiksiz bir çeviriden çok, çağdaş bir yorum niteliği taşıdığı söylenebilir." İkinci çeviri Alova'nın, bunu David A. Campbell'in 1982 tarihli "Sappho ve Alceus" adlı yapıtını temel alarak Türkçeleştirmiş. Son çevirinin sahipleri Azra Erhat ve Cengiz Bektaş, bu ve diğer Sappho çevirilerini yaparken farklı bir yol izlemişler: Cengiz Bektaş eski Yunan alfabesinin yazılışını ve okunuşunu öğrenmiş, Yunanca ve Sappho'nun vezin kalıpları üzerine edindiği bilgilerden sonra beş ayrı dildeki Sappho çevirilerini birlikte okuyup üzerlerine tartışmışlar. Sonra Azra Erhat her bir şiir parçasını Yunanca olarak yazıp, her satırdaki hece sayısı ve vezin kalıbı ile her sözcüğün Türkçe karşılığını belirtmiş. Bektaş da hece sayısını ve vezni değiştirmeden bunları Türkçeleştirmiş. Bu uzun uğraştan sonra çevrelerindeki dostlara da çevirileri okuyup üzerine tartışmışlar, tekrar tekrar şiirleri düşünüp değişiklikler yapıp sonunda bunu kitaplaştırmışlar. MÖ. 1. yüzyılda yaşamış Halikarnassoslu tarihçi Dionysios'un alıntılıdığı "Aphrodite'ye Yakarış" Sappho'nun bilinen tek eksiksiz şiiridir:

Afrodit'e Yakarış

tahtı renkler saçan ölümsüz Afrodit
Zeus'un oyuncu kızı, ey ece,
üzgüler, kaygılarla yüreğimi
ne olur ezme.

gel gene eskiden olduğu gibi
duyunca uzaklardan yakarmamı
altın evini babanın bırakıp
geldiğin gibi

arabanı hızla sürüp göklerden
yeryüzüne getirirlerdi seni
sık kanatlarını çırpıştırarak
güzel serçeler

konuverirlerdi yere ve sen
ölümsüz yüzünde gülümsemeyle
başıma gelenleri sorardın, neden
çağırdığımı,

deli gönlümün dileğini sorardın:
"Peitho kimi getirsin kollarına,
sana bugün böyle haksızlık eden
kimdir ey Safo;

şimdi kaçsa da tez düşer ardına
armağan almayan gelir sunmaya
istemese de, sevmese de bugün
er geç sevecek."

Gel kurtar ne olursun gene beni
bunca zorlu kaygısından gönlümün
oldur olmasını dilediğini;
katil savaşıma

(Çeviri: Azra Erhat- Cengiz Bektaş)

© Trustees of the British Museum

© Trustees of the British Museum

2004'te Mısır'da MÖ 3. yüzyıla ait bir mumyaya sarılmış halde bulunan papirüs yaprağında bir Sappho şiiri daha gün ışığına çıktı. Şiirlerinden bazılarının başkalarına ait olması veya bazılarının da eklemeler sonucu değiştirildiğinden şüphe edilmesine karşın bizler Sappho'nun sesini duymaya devam edeceğiz.

KAYNAKLAR:

www.aren.org/prison/documents/women/10/10.pdf

www.reference.com/browse/sappho

Safo: Şiirler, Çeviri ve Üzerine Konuşmalar: Azra Erhat-Cengiz Bektaş, Cumhuriyet, İstanbul, 1999.

Sappho: Şiirler, Çeviri: Cevat Çapan, Cem Yayınevi, İstanbul, 1972

Sappho: Fragmanlar, Çeviri: Alova, T.İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008.

TÜRKİYE TOPRAĞINDA YETİŞEN ORKİDELER

Yazı: Necati Güngör

Poyrazın sert estiği, soğuk ve rutubetli havaların insanın kemiklerine işlediği, karlı, yağmurlu kış mevsimine inat içinizi ısıtan, kaymaklı, tarçın kokulu sıcak salebi kim içmez, kim sevmez, kim reddeder? Hiç kimse... Ya da güneş altında kaldırımların yalım yalım yandığı, sıcaktan soluk alınamaz olduğu yaz günlerinde serinletici etkisi ağızdan bedene yayılan, tatlı, süt kokulu, meyve aromalı, ağızda eriyen kaymaklı dondurmaya kimler "hayır" diyebilir? Hemen hiç kimse...

Bu mugaddi ve mülezzez kış içeceğini de, yaz tatlısını da borçlu olduğumuz bir bitki yetiştir Türkiye topraklarında: Orkideler... Salebin "hakiki"si de, o, bıçakla kesilip yenen ünlü Maraş dondurmasının hası da, doğada kendi kendine yetişen orkidelerimizin kök yumrularının bir eseridir.

Salep, Arapça bir sözcük. Anlamı, "tilki" demek. Orkide köküyle tilkinin ne ilgisi var, diyeceksiniz. Bitkinin kök yumruları tilkinin husyelerine benziyormuş da, ondan... Yanı sıra "husyet-ül kelb" yani "köpek husyesi" diyenler de var. Ancak bugün orkide denince çoğu kimse-nin aklına, Uzdakdoğu'dan getirtilip çiçekçi dükkânlarında yüksek fiyatlarla satılan o göz okşayıcı, birbirinden albenili, güzeller güzeli, nadide çiçekler akla gelir.

Sözünü ettiğimiz o Uzakdoğu orkideleri değil elbet; burada söz edilen, kendi coğrafyamızın çoğu endemik olan bitkiler. Bizim konumuz onlar değil.

Ege, Akdeniz, Karadeniz gibi bölgeler başta

olmak üzere, Trakya dışında Türkiye'nin her yerinde, her yöresinde orkide yetişiyor. (Ama İstanbul'un Avrupa yakasında rastlanıyor.) Tabii her tür orkide her yerde yetişmiyor. Her bölgenin türleri başka başka. Yüksek yerleri seven de var, taşlı alanlarda biten de, mezarlıklarda yetişen de, çayırıkları süsleyen de, ormanlık alanlarda, çalılık bölgelerde büyüyen de... Hepsinin ortak özellikleri el değmemiş yabani doğa içinde yetişiyor olmalarıdır, bu değerli bitkilerin.

Bitkibilimciler yabani doğayı dolaşarak buldukları orkide türünün resmini çekiyor, Türkçe ve Latince adını, erişkin orkidenin boyunu, bösunu, biçimini, rengini, çiçek, yaprak, sap özelliklerini, yetiştirme ortamını saptayıp kayıt altına alıyorlar. Altmışlı yıllarda yapılan bir araştırmaya göre Türkiye florasında doksan tür orkidenin varlığından söz edilmektedir. On bini aşkın bitki türü içinden doksan tür orkidemiz kayıt altına alınmış. Bazı alttürler nedeniyle bu sayı artabiliyormuş. Zamanımızda kimi kaynaklarda yüz yetmiş beş kadar orkide türünden söz ediliyor; bunun kesin olması kuşkulu. Çünkü kimi türler zamanla ya kendiliğinden yok olmuş, kimileri de insan eliyle tüketilmiş. Türleri koruma söz konusu bile değil. Bu durumda orkide türleri geçen yarım yüzyılda nasıl çoğalmış olabilir?

Ancak şurası bir gerçek ki, Türkiye florası orkide yönünden, Avrupa ve Ortadoğu ülkelerini hepsinden daha zengin... Yedi coğrafi bölgenin yedisinde de orkide türlerine rastlanıyor. Bazı bölgeler öylesine zengin ki, yirmiden fazla türe rastlamak mümkün. Eğer mevsiminde

ve salep sökümcülerinden önce giderseniz, doğa ananın koynunda serpilip büyüyen orkidelerle buluşmanız işten bile değil. Bitkibilimciler Türkiye'nin orkide zenginliğinin nedenini, yedi iklim bölgesindeki değişik yüksekliklerde, değişik arazi yapısının bulunmasına bağlıyor... Halk dilinde orkide bitkisinin adı salepotu'dur. Salepotu, türlerine göre de halk dilinde değişik adlar alır: Dilçikık, gelincik, dildamak, damartartık vb..

Salepotu yetişen yörelerde halk için önemli gelir kaynağı oluşturur. Dahası, halk masallarına da konu olmuştur. Örneğin Muğla yöresinde anlatılan bir söylenceye göre, sa-

lepotu aslında yaramaz bir çocukmuş. Ana babasının sözünü dinlemez, onlara karşılık verirmiş. Onun böyle ana babasına saygısızlık etmesi Tanrı'nın gücüne gitmiş. Yaramaz çocuğun dilini çekip ensesinden çıkarmış! Kendisini de bir ot haline sokmuş, anasından babasından uzaklara atmış... O gün bugün, o yaramaz ot, insanların yaşamadığı yerlerde büyümüş...

Anlaşıyor ki doğa ananın yaramaz çocuğu yazı yabanda da büyüye, insan elinden kendini kurtaramıyor; üstelik insanların ağızına tat oluyor...

Türkiye coğrafyasının zengin orkide türlerine sahip oluşunu saptayan ilk bilim adamı, P.H. Davis adında bir İngiliz. Ülkesinde yayımladığı "Flora of Turkey" adlı yapıtından sonradır ki yerli yabancı birçok bitkibilimcinin ilgisi Türkiye coğrafyasına çevrilmiştir.

İddiaya göre kimi Avrupa ülkeleri kendi topraklarında yetişen yabancı orkidelerin sökümlünü ya saklamış. Peki, salep gereksinimini nerden karşılıyorlar diyeceksiniz? Nerden olacak, bizim gibi doğasını hovardaca yağmalayan düşüncesiz ülkelerden! Yedi bölgenin yedisinde de, insanlarımız geçim derdiyle, ellerine bıçakları alıp saldırıyor yabancı bitkilere. Türü azalmış orkidelerin gözünün yaşına bile bakmıyor kimse! Her yıl kilolarca salep akıyor bunun ticaretiyle uğraşan çarşılara. İhracatçılar da esnaftan toplayıp Batı'ya pazarlıyor.

Sayısal verilere göre yılda yedi ton salebin yurt dışına satıldığı görülüyor. Bunun iki katının da yurtdışında tüketildiği ileri sürüyor. Yani yılda on dört, on beş ton...

Her orkide bitkisinin kök yumrusu ortalama dört gram geliyor. Buna göre bir kilo salep için iki yüz elli orkideye kıyılıyor. Bir ton salep için iki yüz eli bin orkide katlediliyor!

Şunu da dikkate almak gerekir: Yabancı yaşamda bir orkidenin yetişkin duruma gelmesi için, bitkinin türüne göre en az iki yıl, en çok on beş yıl gerekir. Yani, olgunlaşma süreci sanıldığı kadar kısa değil. Salep toplanırken kökteki eski yıllara ait yumru bırakılır, yeni yıllara ait yumru alınır. Bu da, bitkinin yeniden filizlenmesini engelleme anlamına gelir.

Birlikte kaynatıldığında sütü koyulaştıran, salebin içeriğindeki "glikomanan" maddesidir. Bu madde her yumruda aynı oranda bulunmaz. % 10'dan, % 40'a kadar değişiklik gösterir. Bu oran yükseldikçe salebin kalitesi artar. Yediğiniz sütlü dondurma ya da içtiğiniz salep ne ölçüde koyu kıvamlıysa o denli salep kullanılmıştır. Dondurmanın ya da salebin cıvıklığıysa, salebin az kullanıldığının göstergesidir.

Resimdeki taneler kurutulmuş orkide kök yumruları. Salep bu köklerin ezilerek toz haline getirilmesinden elde ediliyor

Salebin dışsatımı yeni bir olay da değil; kaynaklara göre 1700'lerden beri Kastamonu, Muğla yörelerinden sökülen yumrular İzmir üzerinden dışarı gönderiliyor. Bugünkü tabloya tam anlamıyla bir katliam! Bir soykırım! Sayılar, adeta dehşet tablosu çiziyor. Bilgisizlik, ilgisizlik, açgözlülük, sorumsuzluk, talancılık tablosu da diyebilirsiniz...

Orkide yumrusu yalnızca salep ve dondurma yapımında kullanılmıyor; eczacılıkta da, göğüs yumuşatıcı ve balgam söktürücü olarak yararlanılan bir madde. Eczacılık Profesörü Ekrem Sezik'in verdiği bilgiye göre, İbn-i Sina Kanun adlı eserinin ikinci cildinde salebi afrodisyak, balgam söktürücü, iştah açıcı, felç giderici olarak önermiştir.

Salebin, Osmanlı Sarayı Helvahanesinde padişahlar için hazırlanan bazı macunların "terki-

binde" kullanıldığı da biliniyor.

Birlikte kaynatıldığında sütü koyulaştıran, salebin içeriğindeki "glikomanan" maddesidir. Bu madde her yumruda aynı oranda bulunmaz. % 10'dan, % 40'a kadar değişiklik gösterir. Bu oran yükseldikçe salebin kalitesi artar. Yediğiniz sütlü dondurma ya da içtiğiniz salep ne ölçüde koyu kıvamlıysa o denli salep kullanılmıştır. Dondurmanın ya da salebin cıvıklığıysa, salebin az kullanıldığının göstergesidir.

Doğadan toplanan kök yumrular olduğu gibi kullanılmaz. Önce bol suyla yıkanarak toprağından arıtılır. Yıkama sırasında araya karışmış eski yılların yumruları suyun yüzüne çıkar ki, onlar ayıklanır. Arıtılan salep ya kaynatılır, ama kurutulmadan iplere geçirilerek saklanır; (kaynatma işleminde sade su kullanıldığı gibi ayran, süt de kullanılabilir) ya da hiç kaynatılmadan doğrudan salep ticareti yapan esnafa götürülür. Kaynatmanın amacı kök hücrelerinin gelişimini durdurmaktır. Kırsal yörelerden gelen kaynatılmamış salepleri, tüccar topluca kaynar suya daldırıp çıkarma yöntemiyle kaynatmış olur. Sonra sergenler, yaygılar üzerinde sertleşinceye dek kurutulur.

Salebin bazen çarşı pazarlarda satıldığı da olur. Çünkü tüccar zedelenmiş, rengi kararmış salebi tercih etmez. Bu durumda köylü malını pazara getirir.

